

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
Центр післядипломної освіти, дистанційного та заочного та навчання
Кафедра практичної психології

**«МОТИВАЦІЯ ДО НАВЧАННЯ У СТУДЕНТІВ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ»**

кваліфікаційна робота
здобувачки вищої освіти
освітнього ступеня «бакалавр»
4 курсу заочної форми навчання
спеціальність 053 «Психологія»
ОПП «Психологія»
Марії ДУМИЧ

Науковий керівник:
Старший викладач кафедри практичної
психології
Наталія КАЛЬКА

Рецензент:
доцент кафедри теоретичної психології,
кандидат психологічних наук
Олена ВАВРИНІВ

Кваліфікаційна робота допущена до захисту
« ____ » _____ 2024 р., протокол № ____
Т.в.о. завідувача кафедри практичної психології
доктор психологічних наук, доцент
_____ **Євген КАРПЕНКО**

**Львів
2024**

Марія ДУМИЧ. МОТИВАЦІЯ ДО НАВЧАННЯ У СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У роботі здійснено аналіз потреб, мотивів та особливостей мотивації навчальної діяльності в умовах воєнного стану. Розглянуто структуру мотиваційної сфери у студентів та подано мотиваційну характеристику навчальної діяльності студентів, що навчаються в умовах війни.

Емпіричне дослідження містить порівняльний аналіз мотиваційних тенденцій студентів, зокрема хлопців та дівчат. Також висвітлено кореляційні зв'язки між мотиваційними тенденціями та особистісними характеристиками сучасних студентів

Ключові слова: мотивація, навчальна мотивація, мотив, потреба, мотиваційна сфера, юнацький вік, здобувачі вищої освіти,.

Mariya DUMYCH. MOTIVATION OF STUDENTS TO EDUCATE UNDER THE CONDITIONS OF MARTIAL LAW

The research analyzes the needs, motives and features of the motivation of educational activities in the conditions of martial law. The structure of the students' motivational sphere is considered and the motivational characteristics of the educational activities of students studying in war conditions are presented.

The empirical study includes a comparative analysis of motivational tendencies of students, especially boys and girls. Correlation between motivational tendencies and personal characteristics of modern students is also highlighted.

Key words: motivation, educational motivation, motive, need, motivational sphere, youth, students.

ЗМІСТ

Вступ	3
Розділ I. СТРУКТУРА МОТИВАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОСОБИСТОСТІ	6
1.1. Мотивація навчальної діяльності: основні поняття та підходи до вивчення.....	6
1.2. Структура навчальної мотивації здобувачів вищої освіти.....	15
1.3. Мотиваційні характеристики та динаміка навчальної діяльності у здобувачів вищої освіти.....	27
1.4. Особливості розвитку мотивації до навчання в юнацькому віці.....	30
Висновки до Розділу I.....	37
РОЗДІЛ II. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ МОТИВАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	40
2.1. Опис психодіагностичних методик.....	40
2.2. Аналіз отриманих результатів у рамках описового та порівняльного аналізу.....	42
2.3. Опис та інтерпретація кореляційного аналізу.....	54
Висновки до Розділу II.....	57
ВИСНОВКИ	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	62

Вступ

В даний час система вищої професійної освіти функціонує в нових соціально-економічних умовах, які визначають не тільки стратегічний напрям її розвитку, а й ряд протиріч і труднощів, що виникають у зв'язку з цим. Одним із яскравих протиріч виступає невідповідність між дедалі більшими вимогами до якості підготовки випускників вищої школи та реальним рівнем їхньої готовності до здійснення професійної діяльності. У цьому актуальна проблема забезпечення якості вищої професійної освіти, вирішення якої багато дослідників пов'язують із проблемою мотивації навчання студентів.

Проблема стимулювання навчальної активності вважається однією з ключових проблем психології освіти. Це обумовлено тим, що мотивація є основною психологічною особливістю будь-якої діяльності, у тому числі навчальної; а також тим, що управління мотивацією учіння дозволяє керувати навчальним процесом загалом та мотивами поведінки і діяльності – одна із стрижневих у психології.

Проблема мотивації – одна з фундаментальних проблем у соціології та психології. До неї зверталися багато психологів, серед них К. Левін, А. Маслоу, Г. Мюррей та багато інших.

Аналіз робіт психологів свідчить про те, що мотиви досліджуються головним чином у зв'язку з діяльністю, тому виключенням не є навчальна діяльність.

Виділяються два протилежні напрями у розумінні мотивації. Згідно з твердженнями представників фрейдизму та біхевіоризму особистість прагне до врівноваження своєї взаємодії з чужим соціальним середовищем (напруга). Мета поведінки людини – усунення цієї напруги, відновлення врівноваженого стану. Представники іншого напрямку (А. Маслоу, Г. Оллпорт) стверджують та захищають модель неперервного становлення, розвитку та удосконалення особистості. Вони роблять висновок про те, що характерною рисою особистості

є пошук постійної напруги. І це напруження і рухає поведінкою людини. Феномен мотивації можна розглядати як систему факторів, що спонукають до активності та визначальних напрямку поведінки та діяльності індивідуума.

Мотивація студентів має різноманітний характер і залежить від різних чинників, таких як індивідуальні особливості студентів та рівень розвитку студентського колективу. З іншого боку, мотивація вчинків студента завжди відображає погляди, цінності та установки групи, до якої він належить. Таким чином, можна стверджувати, що складна ієрархічна структура мотивацій є умовою та джерелом пізнавальної, наукової та суспільної активності студентів, а також визначальною причиною їхньої різноманітної діяльності в освітньому середовищі. Умови війни можуть суттєво впливати на мотивацію студентів до навчання та характеризуватися певними особливостями.

Об'єкт дослідження: мотивація студентів до навчання .

Предмет дослідження: мотивація студентів в умовах воєнного стану.

Мета дослідження: на основі теоретичного аналізу та емпіричного дослідження з'ясувати особливості навчальної мотивації в умовах воєнного стану.

У відповідності з цією метою були сформульовані такі **завдання дослідження:**

1. Описати зміст та структуру навчальної мотивації у студентів;
2. Проаналізувати мотиваційні характеристики навчальної діяльності у студентів
3. Дати характеристику особливостями мотивації в юнацькому віці;
4. Здійснити емпіричне дослідження особливостей мотивації у студентів.

Теоретико-методологічна основа. Теоретичним підґрунтям кваліфікаційної роботи виступили наукові праці та дослідження особливостей мотивації особистості (М. Боришевський, О. Дусавицький, Г. Костюк, О. Лінгардт, С. Максименко, А. Маслоу, В. Семиченко, О. Скрипченко).

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань і перевірки гіпотези було застосовано загально-наукові методи теоретичного та емпіричного дослідження, зокрема такі, як метод теоретичного аналізу літератури з теми дослідження, аналіз основних понять, їх синтез, систематизація матеріалу, порівняння та узагальнення даних, статистичний аналіз отриманих даних (кореляційний аналіз).

Теоретичне значення роботи полягає у поглибленні розуміння особливостей мотивації студентів в умовах воєнного стану.

Практичне значення роботи є усвідомлення впливу факторів, що спричиняють зменшення навчальної мотивації у осіб юнацького віку та організація заходів щодо стимулювання до навчання.

Надійність і вірогідність дослідження забезпечувались використанням методів, що відповідали меті, завданням, кількісним і якісним аналізом отриманих даних.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, літератури та додатків.

Розділ І.

СТРУКТУРА МОТИВАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

1. Мотивація навчальної діяльності: основні поняття та підходи до вивчення

В окремий напрямок дослідження особистості проблематика мотивації навчальної діяльності виділилася лише на початку ХХ століття, а до кінця – теорії мотивації набули розквіту і вже остаточно оформилися в окрему галузь психологічних та педагогічних знань про особистість.

Проведений теоретичний аналіз різних теорій мотивації, таких як біхевіористська (заснована на принципі «стимул – реакція» і фізіологічних основах мотивації), когнітивна Х. Хеккаузена (з фокусом на соціальних потребах студента, таких як очікування успіху та страх невдачі), психоаналітична теорія та концепція З. Фрейда «Над-Я», біологізаторська теорія мотивації Ж. Нюттена (про зміну мети, що впливає на мотивацію студентів), дозволяє зробити висновок, що стимулювання визначає поведінку людини [22].

Важливо відзначити, що багато вчених використовували термін «мотивація» для пояснення процесів, які активізують поведінку і задають їй напрямок або мету. Іншими словами, аналізуючи такі психічні характеристики особистості, як увага, концентрація, зусилля, наполегливість та ініціативність в навчальній діяльності, ми розглядаємо мотиваційні процеси. Ці процеси активуються та утримуються за рахунок людської енергії, спрямованої на конкретний аспект мотивації.

Проблема формування мотивації навчальної діяльності лежала «на стику навчання та виховання» (І.І. Габеркорн) та була найважливішим аспектом навчання. У цьому виховання студента торкалося усього внутрішнього світу, зокрема почуття і спонукання саме морального характеру. У результаті змінювалися насамперед мотиви його вчинків, і вони ставали рушійними

силами поведінки. Відповідно до цього під мотивацією малося на увазі не просто спонукання до дії як таке, а прийняте моральне підґрунтя для певної поведінки [11].

Європейські вчені також характеризували мотивацію як концепцію, що допомагає зрозуміти поведінку і продуктивність людини, і водночас нестабільну конструкцію, яка може бути безпосередньо виміряна чи перевірена з допомогою фізичних чи природничих наук.

Тим часом педагогіка як наука активно розвивається: застосовується суб'єкт-суб'єктний підхід до освіти, використовуються методи розвиваючого навчання, педагогіка стає особистісно-орієнтованою (І.С. Якиманська, Ю.К. Бабанський), гуманістично спрямованою (В.А. Сухомлинський). При цьому вчені (Є.В. Карпова, А.В. Бурлаков, З.Р. Галяутдінова, В.К. Пічугіна, М.А. Степанова, І.І. Габеркорн, А.А. Вербицький) при взаємовідносинах викладача і студента ставили в центр особистість студента, а не мотив отримання знань [7;11; 15].

Зазначимо, що під мотивом на цьому етапі розумівся інстинктивний імпульс, потреба, фізичний потяг, переживання емоцій, інтерес, бажання, життєва мета, ідеали. А під мотивацією – ієрархічна система мотивів, що виступають усвідомленими спонуканнями діяльності, властивостями особистості.

Історично склалося так, що навчальна діяльність спонукалася лише зовнішніми мотивами, тому основні мотиваційні чинники зачіпали лише зовнішній вплив на студента, тоді як внутрішня мотивація залишалася невивченою, і тому проблема низької мотивації була не вирішена. З появою психоаналітичного підходу у педагогіці у центрі виявилися соціальні мотиви, що у свою чергу також не вирішило проблему, оскільки акцент був лише на теорії «стимул – реакція». Як показують дослідження, це не завжди призводить до бажаного результату та підвищення мотивації. І лише застосування новітніх

педагогічних технологій, наприклад розвиваючого навчання, де на центральне місце стає особистість студента, дозволило вченим підійти до вирішення проблеми низького рівня мотивації.

Проблема формування мотивації навчальної діяльності представлена у багатьох педагогічних та психологічних теоріях, концепціях та підходах різних авторів. Організація навчального процесу повинна сприяти плавному переходу випускників від навчальної діяльності до професійного життя.

Наведемо визначення, які найповніше відображають поняття навчальної діяльності. В.Б. Чупіна, Л.С. Гавриленко, Т.І. Сердюк під навчальною діяльністю розуміють успішне освоєння предметного змісту на основі способів дій з ним, які утворюють універсальні навчальні дії. Є.Б. Горчакова пропонує таке визначення: навчальна діяльність – «індивідуальна пізнавальна діяльність, характер якої самостійно вибирає її студент» [8].

Навчальна діяльність – це «діяльність індивіда, в процесі якої він опановує способи навчальних дій, причому вона наповнена діяльнісним змістом». Крім того, такий вид діяльності спрямований на сам суб'єкт та допомагає особистісному розвитку та набуттю культурного досвіду . Відповідно до вищевказаних визначень під навчальною діяльністю будемо розуміти індивідуальну, цілепокладаючу діяльність, яка породжує пізнавальний інтерес і як наслідок – потребу у самореалізації [4].

Оскільки студент лише опановує вміннями вирішувати професійні завдання у процесі навчальної діяльності, завдання сучасного викладача – сформувати ціннісне ставлення до майбутньої спеціальності через предметний зміст професійного модуля. Під предметним змістом розуміється інформація, яку викладач доносить певним способом до того, хто навчається в процесі освоєння професійного модуля. Зазначимо, що вона неможлива без кінцевого результату, який буде реалізацією наміченого плану. Він виявляється у

структурі навчального матеріалу, умінні планувати його викладачем, способі викладу та аксіології змісту.

Викладач має володіти новітніми освітніми технологіями та застосовувати у своїй діяльності великий вибір активних методів навчання: проблемне навчання, ігрові технології та технології тренінгів. Також традиційні форми організації навчальної діяльності, такі як лекції та практичні заняття, можуть мати мотиваційний потенціал, якщо вони включатимуть різні способи активного навчання. Мотивація навчальної діяльності передбачає виникнення в студентів питання, проблеми, труднощів у виконанні навчальної дії.

У процесі освоєння предметного змісту студент опановуватиме способами навчальних процесів, що наочно демонструється у трактуваннях мотивації. Таким чином, уточнимо визначення: навчальна діяльність – це індивідуальна пізнавальна діяльність, у процесі якої студент освоює предметний зміст та опановує способи навчальних дій. Така діяльність має спонукатись адекватними мотивами.

Під мотивом навчальної діяльності розуміється спрямованість студента на різні сторони навчальної діяльності, тобто чинники, що зумовлюють прояв навчальної активності: потреба, мета, установка, почуття обов'язку, інтерес [16].

Мотиви визначаються в якості «потреби, мети, наміру, спонукання та властивості особистості, що детермінують поведінку людини». Початком будь-якої дії є наявність потреби, яка потім перетворюється на мотив. В.С. Магун під потребою розуміє фізіологічне чи психологічне відчуття нестачі в чомусь, переконання в тому, що чогось чи когось не вистачає.

Науковці визначають потребу як таку, що виражаєть у необхідності в знаннях суб'єктомі наголошують, що мотиви наділяють навчальну діяльність особистісним змістом. Відповідно мотивація навчальної діяльності – це сукупність мотивів, що формують установку, комплекс певних дій, вкладених у досягнення результату.

Виділимо такі види мотивів: пізнавальний, соціальний, мотив досягнення. Під впливом останнього студент прагне досягти успіхів, високих результатів.

Мотив досягнення пов'язаний із змаганням із собою, прагнення бути професійно компетентним. В якості найвищого мотиву виокремлюють мотив творчого розвитку як одну із ступенів розвитку особистості. Соціальний мотив породжує початок відповідальності, яка є в суспільстві.

Х. Хеккаузен визначає мотив подолання невдач як позитивне явище, яке виникає через бажання боротися з труднощами у процесі навчальної діяльності. У тих випадках, коли той, хто навчається, проявляє активність і наполегливість у досягненні навчальних цілей, він отримує більше задоволення від досягнутих результатів. Мотиви можуть бути негативними, наприклад, пов'язані зі страхом бути покараним батьками, і позитивними – із прагненням бути корисним для оточуючих [25].

Найважливіші мотиви, які сприяють трансформації пізнавальної потреби студента у професійний мотив, на думку А.А. Вербицького, досліджуються у межах проблеми психологічної готовності до професійної діяльності, у зв'язку з проблемами професійного самовизначення та ставлення до вибору спеціальності. Самостійний та свідомий вибір студентом майбутньої спеціальності є запорукою самозадоволення та сприятиме формуванню професійної компетентності в майбутньому.

В даний час більшість дослідників розуміють під професійною компетентністю «сукупність професійних знань та умінь, а також способів виконання конкретної професійної діяльності» [].

Професійна компетентність людини визначається як «мотивоване прагнення до безперервної самоосвіти та самовдосконалення, творче та відповідальне ставлення до справи», як «особистісну якість, що виражається у готовності до вирішення професійних завдань» [30].

Мотиви та потреби взаємодіють один з одним і змінюються під впливом один одного. Мотиви навчальної діяльності змінюються під впливом зовнішніх та внутрішніх факторів.

Ф. Герцберг зазначає, що зовнішні фактори сприяють зняттю незадоволеності, а внутрішні мотивують людину на діяльність за наявності певної мети та можливості її досягнення. Зазначимо, що мотивуючі чинники діють паралельно, одномоментно незалежно, тобто ієрархія потреб особистості дуже умовна і потребує комплексного, а не ступінчастого розгляду, у якому відповідно до А.Маслоу всі потреби розташовуються в ієрархічному порядку, що відображає послідовність їхньої активізації. Вчений стверджує, що така потреба в ієрархії задовольняється після того, як повністю задоволена потреба попереднього рівня [19].

Д. Макклеланд виділяє 3 види потреб: досягнення, приєднання та влади. Усі вони належать до потреб вищого ладу і називаються набутими. При цьому досягнення – це не просто результат, а шлях до успіху. Приєднання – почуття взаємодії та приналежності до чогось, можливість соціального спілкування. Влада є найпріоритетнішою потребою людини, оскільки зумовлена навчанням людини та наявністю у неї життєвого досвіду у певній сфері діяльності [6].

Потреби характеризуються силою, гостротою. Вони визначають гостроту як суб'єктивне сприйняття та оцінки рівня незадоволеності потребою. Мотивом навчальної діяльності служать саме набуті потреби, при цьому той, хто навчається в першу чергу, прагне задовольнити найбільш важливу для себе потребу

Основою розвитку особистості у процесі навчальної діяльності є комунікаційна потреба. У цьому педагог сприяє появі цієї потреби. Він створює необхідні умови, що спонукають комунікативну діяльність, і як наслідок – у того, хто навчається, з'являється соціальний мотив.

Взаємини студентів у групі пов'язані з так званими потребами поведінки, однієї з яких виступає потреба у самоствердженні. Провівши аналогію з класифікацією потреб А. Маслоу, можна поставити знак рівності між потребами у самозбереженні та самоствердженні. При цьому підкреслимо, що перша переважатиме на рівні фізіологічного розвитку, а остання – на вищому рівні особистісного розвитку студента [11].

Студент виступає як суб'єкт навчальної діяльності, що у свою чергу визначається мотивом досягнення чи прагнення особистості зайняти своє місце у суспільстві. Цей мотив сприяє формуванню основ професійної діяльності у процесі навчання. Як предмет навчальної діяльності виступатимуть загальні та професійні компетенції щодо організації як власної професійної діяльності, так і діяльності підлеглих у майбутньому. Науковці стверджують наголошує, що мотив досягнення підпорядковується професійній та пізнавальній мотивації.

Сучасний студент повинен володіти навичками набуття необхідних йому знань і застосовувати їх у практиці на вирішення навчальних і професійних завдань, щоб стати компетентним фахівцем у майбутньому. Пізнавальна потреба у реалізації має приносити задоволення від процесу навчальної діяльності і стати головним мотивом отримання знань. Навчально-пізнавальний мотив орієнтований на засвоєння способів добування та самостійного набуття знань.

Звертаючись до теорії Д. МакКлелланда, зауважимо, що прагнення до успіху не обмежується лише похвалою з боку викладача. Потреба у досягненні задовольняється лише за наявності особистих досягнень у процесі професійної чи навчальної діяльності. При цьому той, хто навчається, готовий нести за кожне своє рішення персональну відповідальність. Якщо в основі поведінки індивіда лежать потреби у реалізації здібностей, які спонукають його до активності, то спрямованість його поведінки визначатиметься таким провідним мотивом, як, наприклад, мотив самовизначення.

Самовизначення – це діяльність людини, спрямована на створення бажаних образів майбутнього, усвідомлення свого місця у суспільстві. Ця діяльність відбувається як на особистісному рівні – у вигляді внутрішнього самовизначення, так і на зовнішньому – у вигляді навчальної діяльності. У результаті студента формується позитивне чи негативне ставлення до майбутньої спеціальності. Ціннісне ставлення до майбутньої спеціальності є найважливішим фактором, без якого неможлива мотивація [13].

Ціннісне ставлення – це розумовий акт студента, яким він здійснює вибір між об'єктами за певними критеріями, при цьому частина з них належить до цінностей.

Під цінностями, О.В. Власенко, М. Рокіч, Ю.Ф. Зеєр, розуміють значущі предмети, здатні задовольняти духовні та матеріальні потреби, і навіть керівні принципи життя, які визначають бажаний стан чи спосіб життя, якого потрібно прагнути. Без цінностей неможливий розвиток студентів, тобто прогресуючі кількісні та якісні зміни.

Розвиток суспільства призводить до зміни видів діяльності, і відбувається актуалізація основних потреб людини. Говорячи про самовираження, представляє його у вигляді форми вираження особистості у зовнішньому світі та називає його самопред'явленням. Ця потреба виникає в людини за необхідності контролювати загальне враження, що справляється на інших людей. Рушійною силою цієї потреби виступає мотив подолання невдач. Цей мотив спрямований як у відсутність поразки, так і на досягнення успіху. В.А. Якунін підкреслює, що успішність навчання має забезпечувати високі результати за мінімальних витрат. Крім того, він додає, що показником успішності буде збіг цілей та кінцевого результату.

Кінцевою метою освітнього процесу є випуск компетентного фахівця. Реалізація цієї мети неможлива без наявності потреби у професійній компетентності у першого курсу, яка надалі має перерости у професійний

мотив. Крім того, процес становлення професійної компетентності на початковому етапі має тісний зв'язок із мотивом вибору спеціальності. Бажання у майбутньому зробити успішну професійну кар'єру має бути основним параметром об'єктивного успіху. Критеріями професійного успіху є престиж спеціальності, високий рівень майстерності та гарний матеріальний достаток у майбутньому. Удосконалення професійної компетенції протягом життя після закінчення навчального закладу неможливе без професійної мотивації.

Мотивація є психологічною основою навчання. Вона включає емоційну стійкість студентів, яка зменшує негативний вплив сильних емоційних впливів і попереджає розвиток стресу в студентів. Тому емоційна стійкість є одним із важливих факторів надійності, ефективності та успіху в навчальній діяльності.

З іншого боку, теорії управління розглядають мотивацію як процес спонукання, стимулювання себе чи інших на цілеспрямовану поведінку чи виконання певних дій, вкладених у досягнення власної мети чи мети організації. Крім того, мотивація постає як готовність докласти всіх можливих зусиль для досягнення цілей для задоволення певної індивідуальної потреби.

Підсумовуючи, можна відзначити, що проблема мотивації навчальної діяльності пройшла значний етап розвитку. Сучасні вчені узгоджуються у тому, що мотивація навчальної діяльності є внутрішнім психічним процесом людини, який впливає на активність завдяки зовнішньому стимулюванню через такі фактори, як потреби, поставлені цілі, вплив довкілля, наявність предмета, налаштування на досягнення та соціальні потреби.

1. 2. Структура навчальної мотивації здобувачів вищої освіти

Навчальна мотивація є системою спонукань, що викликають активність студентів і визначають спрямованість і характер навчальної діяльності.

Як і будь-який інший вид мотивації, навчальна мотивація є системною, характеризується спрямованістю, стійкістю, динамічністю.

В психології та дослідженнях вітчизняних вчених поняття «структура мотивації» охоплює організацію та ієрархію мотивів, а також виділення основних груп і підгруп мотивів. Тому структура навчальної мотивації включає такі компоненти:

Безпосередньо-спонукаючі мотиви: Ці мотиви базуються на емоційних проявах особистості і можуть виникати в результаті безпосереднього впливу зовнішніх чи внутрішніх факторів. Наприклад, це може бути інтерес до конкретної теми, задоволення від успіху чи взаємодії з однокурсниками.

Перспективно-спонукаючі мотиви: Ці мотиви ґрунтуються на розумінні значущості знань загалом та конкретного навчального предмета. Студент розглядає навчання як засіб досягнення своїх майбутніх цілей і розвитку.

Інтелектуально-спонукаючі мотиви: Ці мотиви виникають з бажання отримати задоволення від самого процесу пізнання. Студент відчуває радість від розуміння нового матеріалу, вирішення завдань і розвитку своїх інтелектуальних здібностей [3].

Такий підхід до розгляду структури навчальної мотивації дозволяє уникнути однобічного розуміння мотивації та враховує її різноманітні аспекти та джерела в контексті освітнього процесу.

Навчальна мотивація формується під впливом різноманітних чинників, які визначаються наступним чином:

Характером навчальної діяльності: Цей чинник охоплює різноманітні аспекти навчального процесу, включаючи структуру та зрілість навчальної діяльності, а також компоненти, такі як навчальні завдання, самоконтроль і

самооцінка. Взаємодія з іншими людьми, зокрема вчителями та однолітками, також впливає на формування навчальної мотивації.

Змістом учіння для кожного студента: Здійснює визначення ідеалів та ціннісних орієнтацій студента. Розуміння, наскільки зміст учіння відповідає індивідуальним ідеалам та цінностям студента, визначає ступінь його мотивації для активного вивчення предметів.

Характером мотивів учіння: Різноманітні мотиви, такі як внутрішні та зовнішні мотиви, визначають ступінь зацікавленості та внутрішнього прагнення до навчання.

Зрілістю цілей: Ступінь, на якому студент має чіткі та реалістичні цілі в навчанні, впливає на його мотивацію та наполегливість [4].

Особливостями емоцій, що супроводжують процес навчання: Емоції важливі для навчальної мотивації, оскільки вони можуть впливати на настрій, зацікавленість та ставлення до навчання.

Ці чинники взаємодіють та взаємопоєднуються, визначаючи загальний стан навчальної мотивації студентів [5].

Враховуючи різні типи навчальної мотивації, можна викоремити наступні ситуації навчання:

Мотивація заданого учіння: Цей тип мотивації виникає, коли студент відчуває потребу виконати конкретне завдання або дотриматися визначених правил і вимог. Мотивація у цьому випадку залежить від конкретної задачі чи завдання.

Мотивація стихійного учіння: Вона проявляється тоді, коли студент має внутрішню потребу в освоєнні певних знань або вмінь, і ця потреба не обумовлена завданнями чи правилами. Студент вчиться спонтанно, в результаті власного бажання досліджувати та освоювати новий матеріал.

Мотивація самовизначуваної навчальної діяльності: Цей тип мотивації передбачає усвідомлення власних мотивів та цінностей. Студент вміє приймати

рішення в ситуаціях конфлікту спонукань і почуттів. Він здатний формулювати свою позицію, обґрунтовувати її, відстоювати та приймати рішення, враховуючи різні точки зору, і діяти довільно та цілеспрямовано [11].

Цей поділ дозволяє враховувати різноманітність мотиваційних підходів та їх залежність від різних ситуацій у процесі навчання.

Структурним компонентом навчальної мотивації є навчальний мотив. Мотив навчальної діяльності – це спонукання, що характеризують особистість школяра, її основну спрямованість, виховану протягом його життя як сім'єю, і самим навчальним закладом». Мотиви навчання формуються під впливом виховання в родині та середовища, а також відображають основні спрямованості особистості студента.

Найчастіше виокремлюють дві основні категорії мотивів учіння:

Зовнішні мотиви: Ці мотиви не пов'язані безпосередньо з навчальним процесом, а виникають внаслідок зовнішніх факторів, таких як бажання задовольнити очікування батьків, вчителів чи оточення. Вони можуть включати бажання отримати гроші, визнання або інші матеріальні та соціальні вигоди.

Внутрішні мотиви: Ці мотиви виникають внаслідок різних характеристик самого студента. Вони можуть включати інтерес до предмета, бажання здобувати знання для самозадоволення, внутрішню задоволеність від процесу навчання тощо [14].

Такий підхід допомагає врахувати різноманітність мотиваційних факторів та їх походження, що визначає напрями та силу навчальної мотивації студентів.

Навчальний мотив– це спрямованість на окремі сторони навчальної роботи, пов'язані з внутрішнім ставленням студента до неї». Виділяють дві групи мотивів:

Пізнавальні мотиви спрямовані на процес пізнання, підвищення ефективності його результатів – знань, умінь, навичок, а також на способи пізнання та набуття знань, прийоми та методи навчальної роботи, на

підвищення ефективності цих способів та методів пізнання. Їхні рівні: широкі пізнавальні мотиви – спрямованість на знання; навчально-пізнавальні – спрямованість на способи набуття знань; мотиви самоосвіти – спрямованість способи самостійного поповнення знань.

Соціальні мотиви відображають активність студента у відношеннях з іншими людьми під час навчання та включають його ставлення до результатів спільної діяльності та способів цих взаємодій.

Основні рівні соціальних мотивів включають:

Широкі соціальні мотиви: Такі мотиви охоплюють борг і відповідальність перед оточенням чи суспільством. Студент відчуває внутрішню необхідність виконувати свої обов'язки та відповідальності перед іншими.

Вузькі соціальні чи позиційні мотиви: Ці мотиви пов'язані з прагненням отримати схвалення та визнання від оточуючих. Студент може бажати позитивного ставлення інших до своїх досягнень чи зусиль у навчанні.

Мотиви соціального співробітництва: Це прагнення освоювати способи ефективної взаємодії з оточуючими людьми. Студент може бути зацікавлений в розвитку навичок спілкування, роботи в групі та співпраці з іншими [18].

Цей аспект мотивації вказує на соціальний контекст навчання та взаємодії з оточенням, який впливає на активність та ефективність студента у навчальному процесі.

Теперішні дослідження зосереджуються на різних аспектах проблеми навчальної мотивації студентів вищої школи, включаючи:

Роль мотивації спілкування: Дослідники розглядають вплив мотивації спілкування на структуру мотиваційної сфери студентів. Це включає аналіз взаємодії з оточенням та її вплив на мотивацію та навчання студентів.

Зв'язок ефективності навчання з розвитком соціально-ціннісних мотивів: М.І. Дяченко, Л.А. Кандибович, С.Л. Кандибович, Л.Ф. Железняк та інші досліджують, як ефективність навчання пов'язана із розвитком соціально-

ціннісних мотивів у відповідності до вимог навчання та майбутньої професії студентів [12].

Мотиви вступу до вузу: дослідники аналізують мотиваційні чинники вступу студентів до вищого навчального закладу.

Динаміка зміни мотивів у процесі навчання: Р.С. Вайсман, А.І. Гебос та інші досліджують, як змінюються мотиви студентів протягом періоду навчання у вузі.

Ставлення студентів до різних навчальних предметів: аналізуються фактори впливу на мотивацію студентів до різних навчальних дисциплін.

Мотиваційні фактори та механізми: досліджують мотиваційні фактори та механізми, які впливають на поведінку, навчально-професійну та професійну діяльність студентів.

Роль мотиву досягнення: досліджують роль мотиву досягнення в процесі навчання [5].

Ці дослідження мають значення для розвитку наукових підходів та практичних стратегій в галузі навчальної мотивації студентів.

Виявлення мотивів вступу до вузу є важливою складовою розуміння динаміки та особливостей навчальної мотивації студентів.

Фактори виявлення мотивацій можуть висвітлити ключові рушійні сили, які підтримують бажання молоді отримати вищу освіту. Давайте розглянемо деякі із зазначених мотивів більш детально:

Бажання перебувати в колі студентської молоді: Соціальний аспект грає важливу роль у мотивації вступу до вузу. Молодь часто бажає бути частиною студентського співтовариства, де можна знайти різноманітні соціальні взаємодії, розваги та можливості для розвитку особистості.

Громадське значення професії і широка сфера застосування: Вибір професії, яка має значимість у суспільстві та широку сферу застосування, може

стати ключовим мотивом для студентів. Бажання внести внесок у громадське життя та мати вплив може визначати їхні професійні вибори.

Відповідність професії інтересам та схильностям: Цей мотив свідчить про те, що багато студентів визначають свої кар'єрні шляхи на основі власних інтересів і здібностей. Це може забезпечити вищий рівень задоволення від навчання та подальшої професійної діяльності.

Творчі можливості професії: Бажання мати творчі можливості в своїй професійній сфері може бути ключовим мотивом, особливо для тих, хто цінує творчий вираз та можливість розвитку в цьому напрямку.

Соціально-економічні фактори: Зазначені відмінності у значимості мотивів для дівчат та юнаків, такі як суспільна значущість професії, можливість працювати у великих містах, матеріальна забезпеченість, можуть відображати вплив соціально-економічних умов та стереотипів.

Ці фактори взаємодіють та впливають на мотивацію студентів, формуючи їхні уявлення про освіту та професійні можливості.

Розрізнення між внутрішньою та зовнішньою мотивацією є важливим аспектом вивчення навчальної мотивації студентів закладу вищої освіти:

Внутрішня навчальна мотивація включає:

- Внутрішні мотиви вступу до вузу: Особисті амбіції, цілі, та внутрішні переконання, що роблять вибір вузу осмисленим і відповідальним.
- Широкі пізнавальні мотиви: Бажання отримати глибокі знання та розуміння в обраній сфері, задоволення від самого процесу вивчення.
- Релевантні професійні мотиви: Усвідомленість про важливість отриманих знань для майбутньої професійної діяльності, бажання розвивати в собі навички, необхідні для професійної практики.

Зовнішня навчальна мотивація включає:

- *Зовнішні мотиви вступу до вузу:* Вплив зовнішніх факторів, таких як соціальний статус, очікування від сім'ї або суспільства.

- Вузькі пізнавальні мотиви: Мотивація, спрямована лише на отримання конкретних знань, що потрібні для отримання диплому, без глибокого розуміння предмету.
- Іррелевантні професійні мотиви: Вибір навчального напрямку без належного розуміння того, як це пов'язано з майбутньою професійною діяльністю [14].

Важливо враховувати обидві групи мотивів при розробці стратегій стимулювання студентів та формуванні умов для покращення їхньої навчальної мотивації.

Дуже цікавий підхід до розуміння мотивації навчально-професійної діяльності студентів полягає у викоремленні наступних мотивів:

Навчально-професійні мотиви:

Широкий навчально-професійний мотив:

- Студенти мають загальне бажання отримати освіту у вищому навчальному закладі.
- Мотивовані загальними перспективами власного розвитку і кар'єрного зростання.

Навчально-професійний мотив:

- Фокус на конкретному напрямку навчання та професійній підготовці.
- Усвідомленість важливості здобуття конкретних навичок та знань для майбутньої професійної діяльності.

Мотив професійної самоосвіти:

- Свідоме бажання вдосконалювати свої навички та знання в майбутньому.
- Зосередженість на постійному професійному розвитку.

Соціальні мотиви:

Широкий соціальний мотив:

- Загальна соціальна цінність освіти та професії.
- Бажання бути корисним членом суспільства.

Вузький соціальний, позиційний мотив:

- Спрямованість на конкретні соціальні позиції або статус у суспільстві.
- Свідоме прагнення до досягнень у визначеній соціальній сфері.

Мотиви професійної співпраці:

- Фокус на спільноті та співпраці з іншими фахівцями у вибраній сфері.
- Зосередженість на взаємодії та обміні досвідом з колегами [13].

Ця система розуміння мотивів навчально-професійної діяльності надає можливість враховувати різні аспекти студентської мотивації, що є важливим для успішного навчання та подальшого розвитку.

Мотиви навчання студентів безпосередньо впливають на якість професійної підготовки, формування особистості професіонала. Автори дають змістовну характеристику деяких із них: пізнавальних, професійних, мотивів творчого досягнення, широких соціальних мотивів – мотиву особистого престижу, мотиву збереження та підвищення статусу, мотиву самореалізації, мотиву самоствердження, матеріальних мотивів.

На різних етапах навчання студентів у вузі відбувається зміна видів навчальної діяльності від навчально-пізнавальної до навчально-дослідницької, а згодом – навчально-професійної, що призводить до мотиваційних змін.

Деякі дослідження вказують на важливість розуміння зміни домінуючих мотивів у студентів протягом років навчання. Виділені провідні навчальні мотиви, такі як «професійний» та «особистого престижу», є ключовими для розуміння, як студенти сприймають свою освітню діяльність.

Динаміка мотивації виглядає наступним чином:

Перший курс: Переважають «професійні» очікування, що може вказувати на загальну спрямованість на майбутню професійну діяльність.

Другий курс: Зміщення на «особистий престиж» може свідчити про прагнення до визнання та статусу.

Третій і четвертий курси: Поєднання обох мотивів, а також зростання значення «прагматичного» мотиву, може вказувати на усвідомлення практичного значення отримання вищої освіти [15].

Вплив на успішність:

«Професійний» та «пізнавальний» мотиви: Визначені як більш важливі для успішного навчання, що вказує на важливість освітніх та професійних аспектів у навчальному процесі.

«Прагматичні» мотиви: Зазначено як менш значущі для успішних студентів, що може означати, що вони можуть бути більше спрямовані на конкретні практичні результати [11].

Це дослідження допомагає розкрити внутрішні мотиваційні процеси студентів та їхні зміни протягом навчання, що має практичне значення для покращення методів викладання та підтримки студентів.

Ці проведені дослідження вказують на важливі аспекти динаміки мотиваційної сфери студентів протягом років навчання та адаптації до університетського життя.

На першому етапі адаптації важливими є «престижний» мотив (підтвердження статусу студента) та «пізнавальний» інтерес. Це може вказувати на прагнення отримати соціальне визнання та розвинути інтерес до знань.

Щодо особливостей зміни в мотивації на різних курсах, то «професійний» мотив як найбільш значущий на всіх курсах. «Пізнавальний» мотив виходить на друге місце на першому курсі, але з часом випереджає його «загальносоціальний» мотив. Ці зміни можуть вказувати на зростання важливості професійної спрямованості та загального соціального контексту.

Мотив творчого досягнення та потреба досягнення зростають протягом курсів, в той час як «формально-академічний» мотив втрачає значення. Це може свідчити про розвиток особистісних та творчих аспектів у студентів.

Загалом, ці дослідження надають цінний інсайт щодо внутрішніх мотиваційних процесів студентів, їх переваг та змін протягом навчання. Ця інформація може слугувати основою для розвитку ефективних підходів до підтримки та сприяння навчальному процесу.

Формування навчально-професійних та соціальних мотивів у студентів є значущим етапом навчання в університеті. Отримані високі рівні позитивної мотивації вказують на важливу роль внутрішньої драйверної сили у студентів і їхню готовність до успішного оволодіння знаннями та навичками.

Важливим є також, що висока позитивна мотивація може функціонувати як компенсуючий фактор у випадку обмежених здібностей. Це свідчить про те, що сильна мотивація може компенсувати обмеженість здібностей та стати джерелом додаткового зусилля та відданості у навчальному процесі.

Зазначені висновки також підкреслюють важливість створення стимулюючого навчального середовища та системи підтримки, що сприяють формуванню та утриманню позитивних мотивацій у студентів протягом усього періоду навчання.

А.І. Гебос визначив чинники, які сприяють створенню позитивного мотиву у студентів щодо навчання. Серед них відзначаються свідоме розуміння найближчих та кінцевих цілей у навчанні, усвідомлення теоретичної та практичної значущості отримуваних знань, емоційна форма подачі навчального матеріалу, показ «перспективних ліній» у розвитку наукових концепцій, професійна спрямованість навчальної діяльності, вибір завдань, що створюють проблемні ситуації у структурі навчальної діяльності, а також наявність допитливості та «пізнавального психологічного клімату» у навчальній групі [17].

Утруднення у формуванні позитивної мотивації до навчання серед студентів, які тільки почали своє навчання у вищому навчальному закладі, можна пояснити кількома факторами. Зокрема, це включає різке зменшення

зовнішнього контролю над їхньою діяльністю, зміну структури самого навчального процесу, де мотиви навчання поєднуються і взаємодіють з професійними мотивами, а також вступ у новий соціальний контекст – студентське середовище.

О. С. Гребенюк сформулював принцип мотиваційного забезпечення навчального процесу. Важливість цього принципу впливає з того факту, що під час навчання у вищі сила мотивації до учіння та освоєння обраної спеціальності зменшується.

Загальна мотивація навчальної діяльності у студентів визначає їхнє відношення до навчальних предметів, що залежить від кількох аспектів. Ці аспекти включають [19]:

Важливість предмета для професійної підготовки: Студенти оцінюють важливість предмета в контексті їхньої майбутньої професійної кар'єри та як важливий елемент їхньої освіти.

Інтерес до певної галузі знань та даного предмета як її частини: Студенти визначають свій інтерес до конкретної галузі знань і відображають цей інтерес у відношенні до предмету.

Якість викладання (задоволеність заняттями з даного предмета): Якість викладання впливає на сприйняття студентами предмета і може збільшити або зменшити їхню мотивацію.

Міру проблеми оволодіння цим предметом з власних здібностей: Студенти оцінюють власні здібності та переконаність у власній здатності досягти успіху в навчанні даного предмета.

Взаємовідносинами з викладачем цього предмета: Взаємодія із викладачем впливає на ставлення студента до предмета, створюючи або руйнуючи позитивний міжособистісний контекст.

Ці фактори взаємодіють та формують ставлення студента до конкретного навчального предмета в контексті різних видів мотивації.

Такі мотиватори можуть взаємодіяти або конкурувати один з одним, впливаючи різним чином на процес навчання. Отже, повне розуміння мотивів навчальної діяльності можна отримати лише тоді, коли врахована значущість кожного компонента для кожного студента в складній мотиваційній структурі. Це дозволяє визначити мотиваційну напруженість у даного суб'єкта, що представляє собою суму компонентів мотивації навчальної діяльності: чим більше компонентів визначає цю діяльність для студента, тим вища його мотиваційна напруга.

Навчальна діяльність студентів відбувається у групі, серед однокурсників. тому важливим є мотив афіліації, який суттєво впливає на навчальну діяльність студентів, або ускладнюючи її, або покращуючи, викликаючи задоволеність учінням.

Одним із найцінніших мотивів вчення сучасних студентів є пізнавальний мотив. Він проявляється в прагненні розширити досвід, знання, упорядкувати те й інше, в прагненні бути компетентним, розвивати здатність вільного оперування знаннями, фактами, в прагненні розуміти суть проблеми, питання, систематизувати досвід за допомогою розумових дій, виражається в прагненні створювати логічно несуперечливу та обґрунтовану картину світу. Пізнавальна потреба у поєднанні з мотивом у досягненнях істотно впливає на підвищення успішності, створює глибоку задоволеність навчанням у вузі.

Принципово важливим є врахування мотивів вибору студентами майбутньої професії. Ці мотиви є дуже різноманітними. Як правило, вони включають усвідомлення важливості цієї професії. Ряд спонукань пов'язаний зі специфічними особливостями професії, із змістом та характером праці, її умовами та особливостями; з бажанням керувати людьми, організовувати їх працю, працювати у складі колективу, з винагородою та інших. Професійна мотивація динамічна, мінлива. Це позначається на відношенні до навчання у ЗВО та подальшої професійної діяльності.

Часто в психологічній науці вживають поняття «мотиваційний синдром» для позначення сукупності мотивів, співвіднесених з тією чи іншою потребою, зазначив факт «перехрещення» мотивів потреби у пізнанні з мотивами досягнення, афіліації, домінування, що дозволяє шляхом стимулювання одного мотиву впливати на мотиви інших потреб.

Одними з форм появи мотиваційного синдрому виступають пізнавальні та професійні мотиви, які є відносно незалежними складовими мотиваційного синдрому навчальної діяльності, що відображає динаміку взаємних видозмін цих мотивів. Змістовна відмінність професійного мотиваційного синдрому від пізнавального полягає у виразності провідних мотивів – професійних і пізнавальних відповідно.

Мотивація навчання студентів належить до професійно значимих особистісних показників. Вона є як показником, так і критерієм успішності та якості професійного становлення майбутнього фахівця.

1. 3. Мотиваційні характеристики та динаміка навчальної діяльності у здобувачів вищої освіти

Мотивація навчально-професійної діяльності неоднорідна, вона залежить від багатьох чинників: індивідуальних особливостей студентів, характеру референтної групи, рівня розвитку студентського колективу, етапу навчання у вузі, інтересу до майбутньої професії тощо.

На мотивацію навчальної діяльності студентів, своєю чергою, впливає безліч чинників як зовнішніх, і внутрішніх. До зовнішніх факторів належать життєві умови студента, якість викладання дисциплін, стосунки з викладачами та однокурсниками, організація навчального процесу тощо. Часто саме ці умови самі студенти називають визначальними у формуванні їхнього позитивного чи

негативного ставлення до навчання, проте не можна ігнорувати наявність внутрішніх особистісних факторів.

Поняття очікування та задоволеність тісно взаємопов'язані у контексті вивчення мотивації. Під задоволеністю Є.П. Ільїн розуміє емоційний стан, що виникає внаслідок реалізації мотиву. Однак поняття задоволеність може виникати у свідомості студента ще до реалізації його мотивів, коли в якості спонукаючого мотиву виступає очікувана задоволеність. Крім того, очікування задоволеності виконує довгострокову функцію оцінки, впливає на прийняття рішення про продовження діяльності, посилюючи конкретний мотив.

Таким чином, під очікуваннями студентів можна мати на увазі очікування задоволеності від процесу та результатів навчальної діяльності, яка, у свою чергу, складається з реалізації наявних очікувань студентів перед її початком

Ю.П. Поваренко виділяє основні етапи, через які проходить студент у період навчання у вищому навчальному закладі: перший період – навчально-академічний, 1-3 курси. На цьому етапі відбувається подолання шкільної та набуття студентської ідентичності; формування академічної форми навчальної діяльності; актуалізація навчально-пізнавальної мотивації професійного розвитку як провідної.

Другий період – навчально-професійний, кінець 3-го – 4 та 5 курси. У цей період до особистості та діяльності студента здебільшого пред'являються професійні вимоги, тому провідними новоутвореннями цього періоду є актуалізація професійної мотивації, набуття елементів професійної ідентичності, становлення структури професійного інтелекту. Кожен із виділених періодів ділиться на ряд фаз, аналіз змісту яких розкриває особливості професійного розвитку студентів [19].

У процесі професійного становлення на етапі навчання у вузі студенти зазнають дій різних зовнішніх і внутрішніх спонукань, які можуть суперечити один з одним та з наявними цілями особистості. Такі чинники, як відсутність

ясних професійних перспектив, труднощі знаходження роботи за спеціальністю, яка забезпечувала б гідне існування, сприйняття її як соціально неконкурентоспроможною, можуть виступати як зовнішні демотиватори, що знижують інтерес до освоєння обраної спеціальності. Усвідомлення своєї професійної непридатності та неготовності, особистісна незацікавленість у майбутній професії можуть стати внутрішніми демотиваторами, причиною розчарувань у обраній професії, навчання за інерцією, без активного творчого освоєння професії та, як наслідок, низького професіоналізму майбутнього фахівця.

В контексті навчальної діяльності в системі вищої освіти, навчально-професійна мотивація охоплює комплекс факторів і процесів, які впливають на свідомість студента, стимулюючи його до вивчення майбутньої професійної діяльності. Професійна мотивація виступає в ролі внутрішнього рушійного фактора розвитку професіоналізму та особистості. Лише з високим рівнем цієї мотивації можливий ефективний розвиток професійної освіти та формування культури особистості.

Згідно з поглядами Є.П. Ільїна, успішність навчальної діяльності в значній мірі залежить від задоволеності нею. Він розглядає задоволеність як один із компонентів мотивації, розуміючи це як ставлення до виконуваної діяльності.

Таким чином, позитивне відношення до навчання і професійного розвитку є ключовим чинником для досягнення успішних результатів та задоволення від освітнього процесу.

1.4. Особливості розвитку мотивації до навчання в юнацькому віці

Навчальна мотивація студентів є приватний вид мотивації, включений у певну діяльність. Особливості навчальної мотивації формуються під впливом різноманітних факторів:

Системою організації освітнього процесу: Спосіб організації навчання, включаючи методику викладання, доступність ресурсів та можливостей для студентів, впливає на їхню мотивацію. Якщо освітній процес є цікавим, зрозумілим і стимулюючим, це може позитивно вплинути на мотивацію.

Суб'єктивними характеристиками студентів: Особистісні особливості, інтереси, цінності та інші аспекти студентської індивідуальності впливають на те, що робить навчання значущим і стимулюючим для кожного конкретного студента.

Рівнем професіоналізму педагогів та системою їхнього ставлення до студента: Відносини між викладачами та студентами, які базуються на взаєморозумінні, підтримці і стимулюванні академічних інтересів, можуть сприяти підвищенню навчальної мотивації.

Специфікою навчального предмета: Інтерес та ступінь сприйняття корисності конкретного навчального матеріалу можуть визначати, наскільки студенти будуть зацікавлені в його вивченні [19].

Отже, навчальна мотивація – це складний процес, що визначається взаємодією різних факторів, які охоплюють як організаційні, так і індивідуальні аспекти навчання.

Поняття «мотив» суміжне з поняттям «мотивація», але саме воно визначає напрямок та способи здійснення конкретних форм діяльності.

В. Апелът виділив такі мотиви вчення:

– соціальні: борг, відповідальність, розуміння соціальної значущості навчання, прагнення зайняти певну позицію стосовно оточуючих, отримати схвалення;

- пізнавальні: орієнтація на оволодіння новими знаннями, засвоєння способів добування знань;
- комунікативні: спілкування з однолітками та дорослими;
- саморегуляції: орієнтація набути додаткових знань, побудова спеціальних програм самовдосконалення [16].

Якщо у студента під час навчання переважає спрямованість на зміст навчального процесу, можна говорити про наявність пізнавальних мотивів. Якщо ж виражена спрямованість на іншу людину під час навчання, то говорять про соціальні мотиви.

Вивчення мотивів вибору професії, динаміки розвитку мотивів навчання, виявлення чинників, які впливають на зміну мотивів навчально-професійної діяльності, дають можливість коригувати мотиви навчання студентів, впливати на їх формування. Ефективність навчального процесу в цілому прямо пов'язана з тим, наскільки високою є мотивація оволодіння майбутньою професією у студентів.

Під мотивацією ми розумітимемо рушійну силу, що включає в себе мотиви, потреби, цілі, прагнення, інтереси, мотиваційні установки і т. д., яка спонукає людину до певної активності і яка визначає спрямованість цієї активності.

У своїй книзі Е. Еріксон писав, що молоді люди потребують активного руху, що, на наш погляд, добре описує даний вік, адже саме в цей період життя молодій людині належить зробити більшу частину важливих виборів і прийняти важливі рішення, а в кінцевому підсумку взяти відповідальність за своє життя на себе.

Отже, у юнацькому віці людину мотивуватимуть ті завдання, які, на її суб'єктивну думку, дозволять їй досягти успіху у своїй діяльності: найбільш важливими для молоді людини будуть професійна та навчальна діяльність.

Ваажається, що «протягом порівняно невеликого терміну відбуваються інтенсивні та глибокі зміни у рушійних силах поведінки молодих людей». Після закінчення школи та вступу до університету у людини можуть з'явитися нові погляди, думки, настанови, цілі, інтереси, що безпосередньо впливає на мотивацію у цьому віці.

У процесі розвитку самосвідомості «спостерігаються якісні зміни мотивів, які характеризуються тепер великою стійкістю. Багато інтересів набувають характеру стійкого захоплення». Це означає, що молоді люди знаходять діяльність, яка їх задовольняє, якою вони хочуть займатися і в якій вони хочуть розвиватися. «За механізмом дії мотиви стають не безпосередньо діючими, а такими, що виникають на основі свідомо поставленої мети та свідомо прийнятого наміру».

У процесі професійної ідентифікації у студента виникає потреба у спеціальній підготовці та плануванні результатів. На першому курсі у процесі занурення у професію перед студентом ставляться нові навчально-професійні завдання, що зумовлює необхідний перехід на оволодіння новими інструментами саморозвитку та планування у період оволодіння освітньою програмою.

В юності, при вступі до університету, молода людина переживає нову соціальну ситуацію розвитку, в якій їй необхідно задати такий вектор професійного розвитку, який відповідатиме саме її унікальній системі смислів. Сукупність методів, які можуть сприяти побудові унікальної професійної траєкторії, називається «Індивідуальний план розвитку» (або скорочено ІПР). Індивідуальний план розвитку студента враховує його актуальні потреби, мотиви та цілі, а також допомагає їх зрозуміти та структурувати.

Виходячи з усього вищесказаного, можна сказати, що мотивація – це не просто спонукання до дії, мотивація – це ціла система мотивів, установок, потреб, цілей та ін., що характеризує особистість людини.

Для всебічного особистісного розвитку необхідно виявляти, аналізувати та розуміти індивідуальні потреби, цілі та мотиви. Для того, щоб досягати результатів у навчанні та отримувати задоволення від процесу оволодіння професією студентам необхідно навчитися систематизувати свої мрії та цілі, для цього існують різні методики. Індивідуальний план розвитку (або ІПР) – це, в першу чергу, стратегія розвитку людини, за допомогою якої вона розвивається у професійному та особистісному плані.

Для складання ІПР студенту необхідно освоїти: правильну постановку перед собою цілей; навик наведення фокусів розвитку, тобто розвиток своїх професійних умінь та навичок; методи розвитку, які допоможуть долати труднощі, що виникають; навичка застосування розвиваючих дій для оволодіння професійними вміннями; постановку конкретних термінів та позначок про досягнення результатів.

Побудова індивідуального плану розвитку – це трудомісткий процес, який вимагає великої зосередженості, але коли студент його складе, перед ним буде наочне уявлення і розуміння того, що йому належить зробити, чому це потрібно буде зробити саме йому, а найголовніше, для чого йому потрібно це зробити. Саме у юнацькому віці необхідно почати планувати результати своєї професійної діяльності, у цьому віці людина починає розуміти, що несе за них відповідальність.

Варто взяти до уваги структурні компоненти самосвідомості.

Перша ланка самосвідомості – це ім'я: молода людина відходить від підліткового прізвиська, з'являється нове інтимне ім'я особистості (наприклад, між партнерами), дедалі частіше до молодих людей починають звертатися на «Ви».

Домагання на визнання: важливим стає успішність у професійній сфері (у тому числі й у навчанні), велику значимість має визнання з боку значущих у обраній професії людей, тобто стає важливою думка професіонала.

Статева ідентифікація: реалізація статевої ідентичності досягається через пошук партнера, успішність досягається у тривалих відносинах з партнером, дуже важливим у статевої ідентифікації є відокремлення від сім'ї.

Четверта ланка – психологічний час особистості: минуле стискується і набуває певного забарвлення, зберігається інтерес до родового минулого. Справжнє «згорнуте», оскільки всі проєкції та плани спрямовані у майбутнє. Майбутнє – з одного боку юнаки планують все на майбутнє, але якщо зараз вони недостатньо реалізовані у своїй професійній діяльності, то майбутнє їм бачиться незрозумілим та невиразним. І остання ланка самосвідомості – *це права та обов'язки*: молода людина бере відповідальність за своє життя на себе, а також усвідомлює та реалізує свої права та обов'язки [8].

Мотивація студентів під час навчання в університеті є ключовим чинником зацікавленості у навчальному процесі, розглядавшись як фундаментальна основа для майбутньої професійної діяльності. Можна стверджувати, що студент, який усвідомлює важливість отримання знань, необхідних для його майбутньої професійної кар'єри, та розглядає свою обрану сферу як основне або єдине джерело задоволення своїх матеріальних та духовних потреб, буде активним учасником професійного навчання.

Серед основних функцій, реалізованих мотивами у процесі навчання, слід зазначити спонукаючу, яка полягає у збудженні активності студента; спрямовуючу функцію, що полягає у виборі напрямку діяльності та досягненні при цьому попередньо усвідомлених навчальних цілей; регулюючу функцію, що забезпечує підпорядкування, ієрархію певних видів діяльності, а також сенсоутворюючу функцію, що дозволяє надати виконуваній діяльності певний особистісний зміст.

Розглянемо студентів з високим та низьким рівнем навчальної мотивації.

Студенти з високим рівнем навчальної мотивації відрізняються тим, що вони активно зацікавлені у навчально-професійній діяльності, саморозвитку та

самопізнанні. Зазвичай вони уважно планують своє майбутнє, встановлюючи конкретні цілі. Такі студенти виявляють високий інтерес до збереження своєї індивідуальності, прагнуть до незалежності від інших та намагаються зберегти унікальність своєї особистості, своїх поглядів і переконань, а також свого способу життя, уникаючи масового впливу тенденцій.

Цей тип студентів проявляє зацікавленість у формулюванні життєвих планів, виявляє високу емоційну чутливість до стану інших людей і здатність емоційно переживати ці стани як свої. Вони прагнуть до досягнення відчутних та конкретних результатів у різних сферах діяльності, зокрема в навчальній. Також вони володіють здатністю співпереживання та активного морального ставлення до людей, себе і природи. У цьому етапі свого життя студент розглядає можливості використання своїх здібностей для самореалізації в праці та особистому житті, вирішуючи, які ролі та норми в суспільстві він готовий приймати [22].

Студенти з низьким рівнем навчальної мотивації складають меншу кількість, але їх все ж присутність відзначається. Для цієї групи професійна сфера на даний момент не має такого важливого значення, як сфери навчання та захоплень. Ці студенти рідко задумуються про своє майбутнє, вважаючи професійне життя щось непривабливим і невідомим. Вони віддають перевагу безтурботному та звичному студентському життю, де навчання конкурує з їхніми улюбленими розвагами. Майбутні плани для них не мають реальної опори в теперішньому і не супроводжуються особистою відповідальністю за їх втілення. Це пов'язано з тим, що ці студенти перебувають на етапі самовизначення. Незважаючи на їх інтелектуальну готовність осмислити різноманіття життя, багато чого їм не відомо, оскільки вони ще не мають досвіду реального практичного та духовного життя в суспільстві.

На підставі вищезазначеного можна запропонувати наступні рекомендації:

Розробити і впровадити інтенсивні, навколопрофесійні заходи на всіх етапах навчання студентів університету, такі як дослідні групи, участь у професійних товариствах тощо, для підтримки процесу професійного навчання.

Забезпечити підвищену увагу з боку академічного керівництва стосовно студентів, зокрема спрямовану на створення умов для підвищення їхньої мотивації. Це може включати в себе індивідуальне консультування, підтримку в метах та планах кар'єри, а також стимулювання активної участі в навчальних та професійних ініціативах.

Забезпечити, щоб виховна діяльність в університеті, включаючи дозвільну, не базувалася на комерційній основі. Це дозволить зберегти акцент на якісному вихованні та розвитку студентів, уникаючи комерціалізації та зберігаючи фокус на їхніх освітніх та особистісних потребах.

На кожному курсі зустрічаються студенти з різними рівнями мотивації (високим, середнім та низьким). Це свідчить про те, що стан професійної мотивації залежить від того, чи студент студент оцінює у порівнянні з його власними, реальними можливостями і рівнем домагань, а також вплив на професійну мотивацію думок однолітків з тим чи іншим рівнем здібностей.

Висновки до Розділу I

Мотивація студентів до навчання – це складний та багатогранний процес, який визначається різними факторами.

До особливостей, які можуть впливати на мотивацію студентів належать: цілі та плани (студенти, які мають чіткі цілі та плани на майбутнє, частіше схильні бути мотивованими до навчання; цілеспрямованість і визначеність в цілях можуть стати потужним мотиватором для досягнення успіхів у навчанні); зацікавленість та пасія (студенти, які вивчають те, що їх цікавить і надихає, мають вищий рівень мотивації; симпатія у ставленні до предметів може сприяти більшому зацікавленню, активному залученню та бажанню досліджувати глибше); самооцінка та віра в успіх (студенти, які вірять у свої здібності та можливість досягнення успіху, частіше виявляють високий рівень мотивації; позитивна самооцінка може сприяти встановленню високих стандартів та бажанню досягати їх); соціальна взаємодія (взаємодія з однокурсниками, педагогами та іншими членами академічної спільноти може впливати на мотивацію; сприйняття позитивним відносинам та взаємопідтримці може стати додатковим стимулом для студентів); визнання успіхів (підтримка та визнання успіхів, які досягли студенти, може посилити їхню мотивацію; позитивний фідбек і визнання зусиль можуть створювати позитивну атмосферу для подальшого розвитку); сприйняття корисності матеріалу (якщо студенти бачать корисність та практичний зміст вивченого матеріалу для свого майбутнього, це може стати джерелом мотивації; зв'язок між тим, що вони вивчають, і реальним життям може надихати на активне навчання); ставлення до невдач та вміння перебороти труднощі (уміння долати труднощі та розглядати невдачі як можливість для вдосконалення може позитивно впливати на мотивацію студентів).

Враховуючи ці особливості, педагоги та освітні установи можуть створювати середовище, що сприяє розвитку внутрішньої мотивації студентів.

Це дозволяє підвищити мотивацію навчальної діяльності. А саме – сприяти особистості студента, формувати у нього потреби у самоосвіті та самовизначенні у навчальних, навчально-професійних та життєвих ситуаціях. У той же час необхідно, щоб студент усвідомлював особисту відповідальність за свої дії.

Підсумовуючи, слід зазначити, що потрібно формувати позитивну мотивацію студентів у навчальної діяльності. Адже саме мотивація визначає зрештою успішність навчальної діяльності та ефективність навчального процесу загалом. Адже відсутність мотивів вчення неодмінно призводить до зниження успішності студентів. Необхідно пам'ятати, що особливості формування навчальної мотивації в освітніх закладах вищої освіти полягають у створенні правильного поєднання усвідомлених мотивів і мотивів, що «реально діють». Важливо вміти вчасно надати вищого значення успішному результату діяльності, щоб забезпечити перехід до вищого типу внутрішніх мотивів, які здійснюють управління життям особистості.

Умови війни можуть суттєво впливати на мотивацію студентів до навчання. Ось деякі особливості, які можуть виникнути в таких умовах:

Необхідність сприймати навчання як засіб для виживання. У ситуаціях військового конфлікту студенти можуть розглядати освіту як ключовий інструмент для забезпечення своєї безпеки та майбутнього. Навчання може вбачатися не лише як засіб для отримання знань, але й як спосіб забезпечити собі можливість здобуття роботи та фінансової стабільності в умовах нестабільності.

Прагнення до професійного розвитку. Студенти можуть усвідомлювати важливість розвитку професійних навичок та компетенцій для того, щоб забезпечити собі можливість внесення вагомego вкладу у відновлення та побудову майбутнього після війни.

Пошук засобів втілення творчих ідей. У військових умовах може зростати значення творчого мислення та пошуку нестандартних рішень. Студенти можуть виявляти більший інтерес до предметів, які дозволяють розвивати творчі навички та допомагають знаходити інноваційні підходи до вирішення проблем.

Потреба в соціальній підтримці. У військових умовах важливо враховувати потребу в соціальній підтримці та спільноті. Навчальні заклади можуть виконувати функцію не лише як місце навчання, але й як платформа для обміну досвідом, емоційної підтримки та створення спільноти, яка допомагає студентам переживати труднощі військового конфлікту.

Адаптація до зміненого середовища. Студенти можуть виявляти вищий рівень адаптивності, зокрема, швидше засвоювати нові навички та адаптуватися до змін в умовах, які можуть бути нестабільними та непередбачуваними.

Загалом, мотивація студентів до навчання в умовах війни може бути заснована на потребі виживання, соціальній підтримці, розвитку професійних навичок та творчому підході до вирішення проблем.

РОЗДІЛ II.

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ МОТИВАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

2.1. Опис психодіагностичних методик

У дослідженні брали участь студенти, що мешкають та навчаються в місті Львові, в період воєнних подій. Загальна кількість учасників становила 65 осіб, із них 35 хлопців та 30 дівчат. Це студенти із вищих навчальних закладів, а саме: ЛНУ ім.І.Франка, ЛНУ «Львівська політехніка», ЛьвДУВС.

Для проведення дослідження використовувалися такі методики:

- Методика діагностики мотивації до успіху Т. Елерса;
- Методика діагностики мотивації до уникнення невдач Т. Елерса;
- Особистісний опитувальник FPI;
- Методика мотиваційної структури особистості В. Мільмана.

Методика Т. Елерса, спрямована на діагностику мотивації до успіху, включає 41 питання, на які учасники відповідають "так" або "ні". Результати оцінюються за ключем, що дозволяє визначити рівні мотивації: низький, середній, високий та надто високий.

Низький рівень (1-10 балів) вказує на слабку мотивацію до успіху, де особа виявляє апатію та пасивність. Середній рівень (11-16 балів) свідчить про відсутність страху перед ризиком, а високий рівень (17-20 балів) характеризує високу мотивацію, де особа використовує свої сили для досягнення цілей. Надто високий рівень (21 бал та вище) може вказувати на перевищення самокритичності, що спричиняє страх та можливу неуспішність.

Для дослідження мотивації до уникнення невдач використали методику Т.Елерса. Зазначена методика призначена для визначення того, наскільки індивід уникає ризику і намагається уникнути можливих невдач в різних життєвих сферах.

Учасники дослідження повинні вибрати одне з трьох запропонованих слів у кожному з 30 рядків, щоб краще висловити свою позицію. Ця стратегія дозволяє виявити та категоризувати особистісні риси, пов'язані з мотивацією до уникнення невдач.

Отримані результати оцінюються за допомогою ключа, і визначається чотири рівні мотивації до уникнення невдачі. Низький рівень (від 2 до 10 балів) свідчить про тенденцію до меншої орієнтації на уникнення негативних сценаріїв, водночас як високий рівень (17-20 балів) може вказувати на виражену тенденцію уникати ризику та невдач.

Цей підхід дозволяє більш детально вивчати внутрішні мотиваційні механізми та виробляти індивідуальні стратегії розвитку особистості з урахуванням її ставлення до ризику та витікань із складних ситуацій.

Методика мотиваційної структури особистості В. Мільмана є інструментом для аналізу стійких мотиваційних тенденцій особистості. Запитання, що стосуються життєвих прагнень і різних сфер життя, дозволяють визначити загальну і творчу активність, бажання до комунікації, а також прагнення забезпечити комфорт і соціальний статус.

Методика містить 14 запитань, на які досліджуваний відповідає "так", "ні" або "ні" / "?", присвоюючи бали відповідно (+2 за "так", +1 за "ні", 0 за "ні" або "?"). Бали обчислюються за шкалами:

- життєзабезпечення (ЖЗ),
- комфорт (К),
- соціальний статус (СС),
- спілкування (Сп),
- загальна активність (ЗА),
- творча активність (ТА),
- соціальна корисність (СК).

Сумуючи бали, можна визначити життєву спрямованість (Ж + К + СС + Сп) та ділову спрямованість (ЗА + ТА + СК). Графічне представлення цих результатів у формі мотиваційного профілю дає змогу визначити основні тенденції особистості.

Високі бали за шкалами ЗА, ТА, СК можуть вказувати на виражений діловий мотиваційний профіль, підкреслюючи інтерес до справ, творчості і соціальної корисності. Високі бали за шкалами Ж, К, СС, Сп свідчать про виражений загальножиттєвий мотиваційний профіль, де важливими є аспекти комфорту, соціального статусу та спілкування.

2.2. Аналіз отриманих результатів у рамках описового та порівняльного аналізу

На підставі результатів проведеного дослідження з використанням методики діагностики мотивації (Т. Елерса) зроблені наступні спостереження. Серед досліджуваних студентів 45% проявили низький рівень мотивації досягнення успіху, 30% виявили середній рівень, 15% – високий рівень, а 10% мали надто високий рівень (рис. 2.1).

Рис.2.1. Порівняння рівня мотивації на досягнення успіху

Отже, у групі досліджуваних найпоширеніший рівень мотивації досягнення успіху – низький (45%) та середній (30%), в той час як високий рівень спостерігається у 15%, а надто високий – у 10%.

У розбивці за статевою приналежністю серед досліджуваних з'ясовано такі відсоткові співвідношення:

У дівчат;

- Низький рівень мотивації до успіху – 30%
- Середній рівень мотивації до успіху – 45%
- Високий рівень мотивації до успіху – 20%
- Надто високий рівень мотивації до успіху – 5% (рис.2.2)

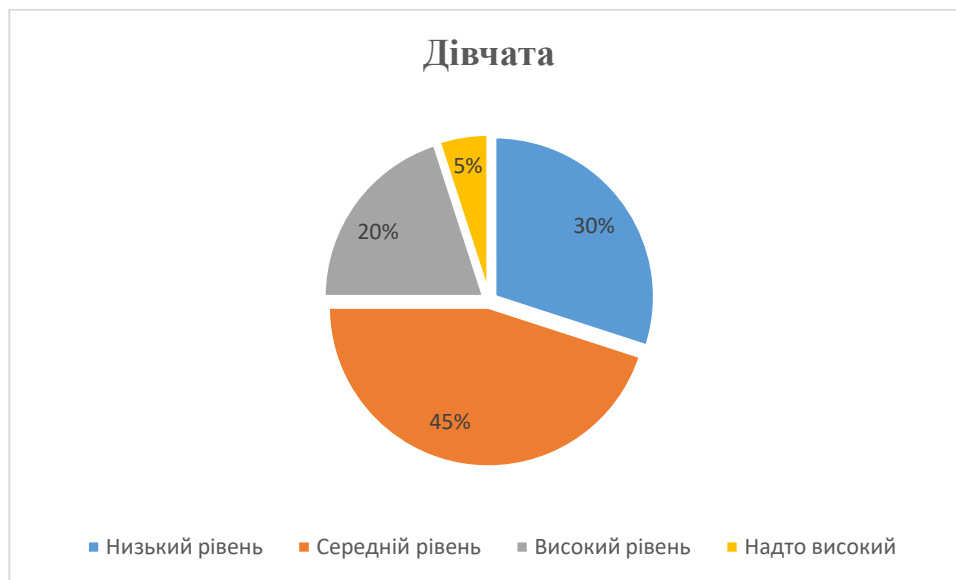

Рис.2.2. Порівняння рівня мотивації у дівчат -студенток

У хлопців:

- Низький рівень мотивації до успіху – 60%
- Середній рівень мотивації до успіху – 25%
- Високий рівень мотивації до успіху – 10%
- Надто високий рівень мотивації до успіху – 5% (рис. 2.3).

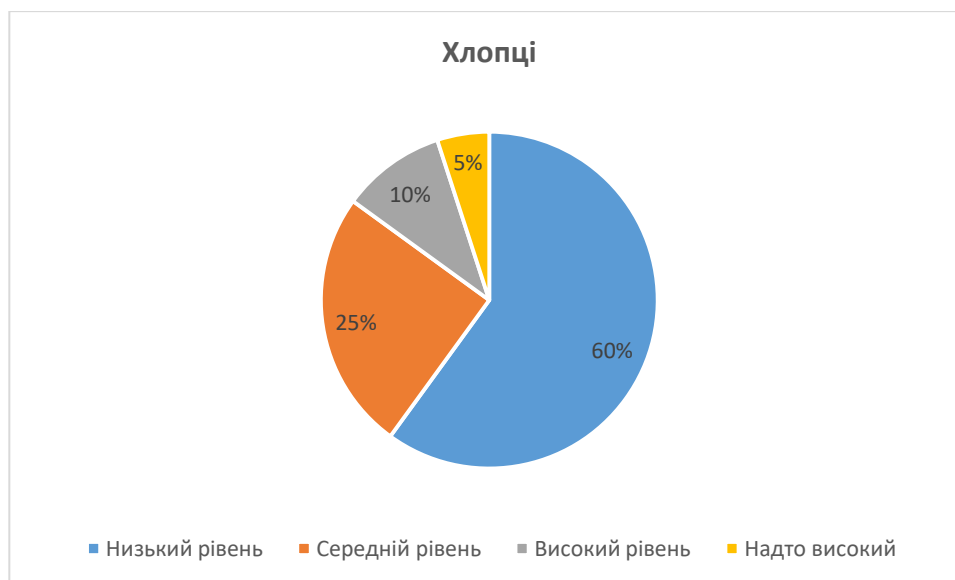

Рис.2.3. Порівняння рівня мотивації у хлопців - студентів

Слід відзначити, що у групі хлопців переважають особи з низьким рівнем мотивації досягнення успіху (60%), тоді як серед дівчат ця тенденція виявляється менш вираженою (40%). Надто високий рівень мотивації досягнення успіху виявлений лише у дівчат (10%), в той час як серед хлопців цей рівень 5%.

Аналізуючи отримані результати щодо мотивації студентів у період війни, можна виокремити наступні ключові аспекти. Більшість студентів, а саме 75%, мають низький або середній рівень мотивації досягнення успіху. Це може вказувати на загальне зниження мотиваційного потенціалу студентів у важкий період війни. Важливо відзначити, що серед студентів-дівчат вищий відсоток тих, хто має високий рівень мотивації досягнення успіху, порівняно з хлопцями. Це може свідчити про те, що в умовах воєнного конфлікту дівчата можуть виявляти вищий ступінь мотивації та цілеспрямованості.

Варто зазначити, у 10% випадків серед учасників дослідження виявлено надто високий рівень мотивації досягнення успіху. Це може бути ризиковою групою, оскільки надмірна самокритичність та перфекціонізм можуть призвести до стресу та погіршення психічного стану, особливо в умовах війни.

Загальна тенденція до зниження мотивації може бути пов'язана зі складним емоційним та соціальним контекстом війни, впливом стресових факторів на психічний стан особистості. Детальний аналіз показує, що студенти-хлопці мають більш виражену тенденцію до низького рівня мотивації досягнення успіху, що може відобразити вплив воєнного конфлікту на чоловічу групу вищої освіти.

Загалом, отримані результати свідчать про необхідність ретельного вивчення та розуміння мотиваційних аспектів студентів у період війни для подальшого розвитку психологічної та педагогічної підтримки вищої освіти в умовах війни.

Порівнюючи рівні мотивації серед хлопців та дівчат, виявлено, що більшість хлопців мають низький рівень мотивації досягнення успіху, тоді як серед дівчат цей показник є нижчим. Як у хлопців, так і у дівчат спостерігається переважання осіб із зниженим рівнем мотивації досягнення успіху. Надто високий рівень мотивації досягнення успіху виявлений лише серед дівчат.

Отже, хлопці виявляють менш виражений інтерес до досягнення успіху, не проявляють активності та не вкладають зусиль у свою діяльність. Тим не менш, вони проявляють більшу готовність до ризику, більш вільно та рішуче діють, оскільки можлива невдача не викликає у них розчарування.

Згідно з результатами дослідження за методикою діагностики мотивації до уникнення невдач за Т. Елерсом, встановлено, що серед досліджуваних осіб переважають ті, у кого високий рівень мотивації до уникнення невдач – 50%, надто високий – 15%, середній рівень – 25%, та низький рівень – 10% (рис.2. 4).

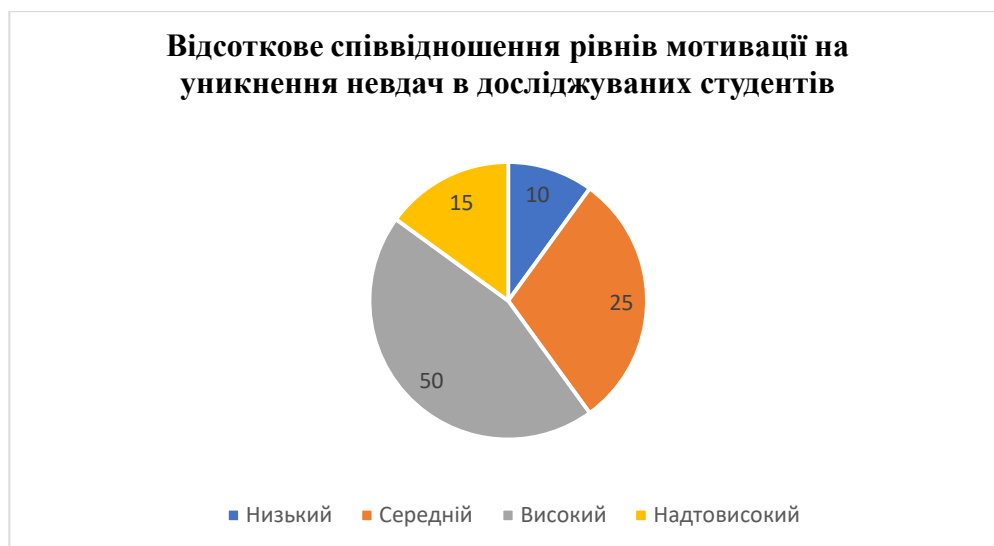

Рис2..4.Порівняння рівнів мотивації до уникнення невдач

Отже, результати нашого дослідження серед студентів вказують на те, що більшість мають високий рівень мотивації до уникнення невдач. Це свідчить про те, що ці студенти виявляють значний інтерес до самозахисту та відчувають страх перед можливими невдачами. Важливо зауважити, що особи із високим рівнем мотивації до уникнення невдач ухиляються від ситуацій, де ризик є або дуже малий, або дуже великий, оскільки можлива невдача не може суттєво вплинути на їхній подальший успіх.

Спостереження серед досліджуваних дівчат та хлопців дозволяє визначити такі відсоткові співвідношення:

Дівчата:

- Низький рівень мотивації до уникнення невдач – 5%
- Середній рівень мотивації до уникнення невдач – 35%
- Високий рівень мотивації до уникнення невдач – 45%
- Надвисокий рівень мотивації до уникнення невдач – 15% (рис. 5)

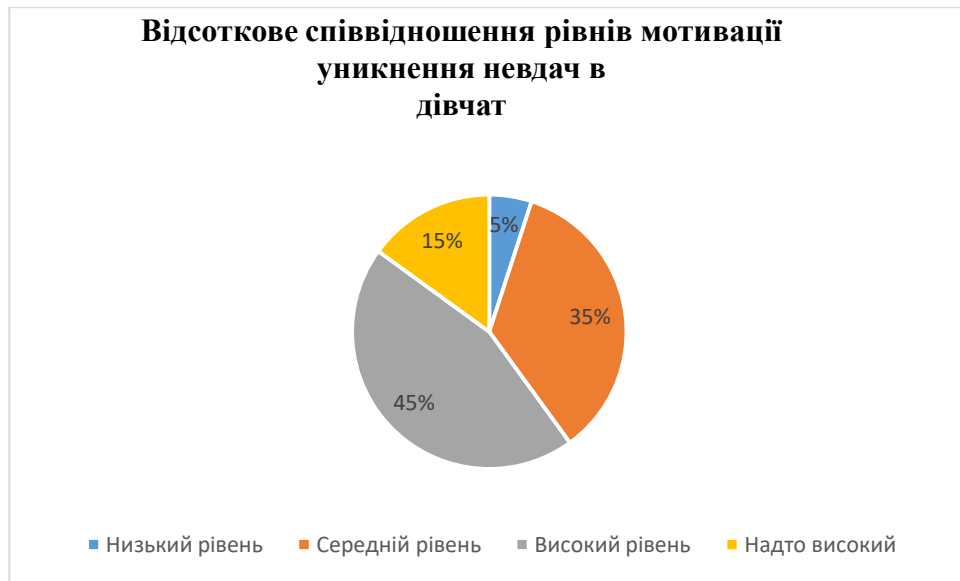

Рис.2.5. Порівняння рівнів мотивації серед дівчат

Хлопці:

- Низький рівень мотивації до уникнення невдач – 15%
- Середній рівень мотивації до уникнення невдач – 20%
- Високий рівень мотивації до уникнення невдач – 30%
- Надвисокий рівень мотивації до уникнення невдач – 35% (рис. 2.6).

Рис.2.6. Порівняння рівнів мотивації серед хлопців

Отже, результати аналізу показали, що серед досліджуваних дівчат найбільш поширеним є високий рівень мотивації до уникнення невдач. У цьому контексті особи, які мають високий рівень цієї мотивації, проявляють особливий інтерес до уникнення негативних сценаріїв та подій, що можуть завдати їм шкоди. Водночас серед хлопців здійснено спостереження за особами, які виявили надзвичайно високий рівень мотивації до уникнення невдач. Це може вказувати на те, що у чоловіків ця мотиваційна складова виявляється ще більш вираженою і впливовою.

Узагальнюючи це, можна стверджувати, що хлопці, зазвичай, виявляють вищий рівень схильності до уникнення невдач порівняно з дівчатами. Хоча обидві групи осіб спрямовують свої зусилля на уникнення негативних наслідків, хлопці, швидше за все, виявляють цю тенденцію з більшою виразністю. Цей висновок підкреслює те, що особи, що мають підвищений рівень мотивації до уникнення невдач, виявляють особливу обережність у своїх діях та рішеннях, ймовірно, для збереження емоційного комфорту та запобігання можливим негативним наслідкам.

За використання методики FPI ми отримали наступні результати серед досліджуваних студенток, які перебувають в умовах воєнного стану:

- «Реактивна агресивність»: 55% дівчат виявили високий рівень реактивної агресивності, свідчачи про те, що вони більш схильні до конфліктів, особливо в умовах воєнного конфлікту. Високий рівень психопатизації виявляється в агресивному ставленні та прагненні до домінування в нестабільних умовах.

- «Емоційна лабільність»: 50% дівчат показали високий рівень емоційної лабільності, що свідчить про їхню емоційну нестійкість та підвищену збудливість, особливо в умовах воєнного стресу.

- «Відкритість»: 30% дівчат виявили високий рівень відкритості, однак вони проявляють вибірковість у спілкуванні та обережність у налагодженні контактів в умовах воєнного середовища.

- «Сором'язливість»: 30% дівчат виявили високий рівень сором'язливості, що може бути підсиленим стресом від умов воєнного конфлікту. Ці дівчата можуть відчувати невпевненість у собі та виявляти скованість у поведінці.

- «Дратівливість»: 45% дівчат виявили високий рівень дратівливості, що свідчить про емоційну стійкість, але може бути пов'язане з необхідністю адаптації до стресових ситуацій в умовах воєнного стану.

- «Врівноваженість»: 10% дівчат показали високий рівень врівноваженості, в той час як у 30% він був низьким, вказуючи на складність прояву стійкості до стресу в умовах воєнного середовища.

- «Екстраверсія-інтроверсія»: 55% дівчат виявилися екстравертованими, а 15% - інтровертованими, але в умовах воєнного конфлікту може змінюватися взаємодія із зовнішнім світом.

- «Фемінність-маскулінність»: 30% дівчат проявили високий рівень маскулінності, що може відображати адаптацію до традиційно чоловічих ролей в умовах воєнного конфлікту. Низький рівень спостерігався у 20% дівчат.

Рис.2.7. Показники за методикою FPI у дівчат

За допомогою методики FPI ми здійснили аналіз результатів серед студентів-хлопців, які навчаються в умовах воєнного стану:

- «Спонтанна агресивність»: Високий рівень спонтанної агресивності виявлено у 55% досліджуваних хлопців, що свідчить про підвищений рівень психопатизації і тенденцію до імпульсивної поведінки, особливо в умовах воєнного конфлікту.

- «Реактивна агресивність»: 65% хлопців виявили високий рівень реактивної агресивності, що свідчить про їхню більшу конфліктність та нахил до агресивного ставлення до оточення в умовах воєнного середовища.

- «Емоційна лабільність»: 45% хлопців виявили високий рівень емоційної лабільності, що вказує на їхню емоційну нестійкість та підвищену збудливість в умовах воєнного стресу.

- «Відкритість»: 45% досліджуваних хлопців виявили високий рівень відкритості, що вказує на їхню вибірковість у спілкуванні та обережність в налагодженні контактів в умовах воєнного середовища.

- «Сором'язливість»: 45% хлопців виявили високий рівень сором'язливості, що може бути зумовлено стресом від умов воєнного конфлікту, вказуючи на їхню невпевненість у собі та скованість у поведінці.

- «Дратівливість»: 60% хлопців виявили високий рівень дратівливості, свідчачи про емоційну нестійкість і тенденцію до афективної реакції для уникнення напруги в умовах воєнного конфлікту.

- «Врівноваженість»: 45% хлопців виявили високий рівень врівноваженості, вказуючи на їхню добру захищеність від стресових факторів та здатність справлятися з ними в умовах воєнного середовища.

- «Екстраверсія-інтроверсія»: 50% хлопців виявилися екстравертованими, здатними до відкритого спілкування, а 15% - інтровертованими, що може впливати на їхню взаємодію із зовнішнім світом в умовах воєнного конфлікту.

- «Фемінність-маскулінність»: 55% хлопців проявили високий рівень маскулінності, свідчачи про адаптацію до традиційно чоловічих ролей в умовах воєнного конфлікту. Низький рівень спостерігався у 20% хлопців (рис.2.9).

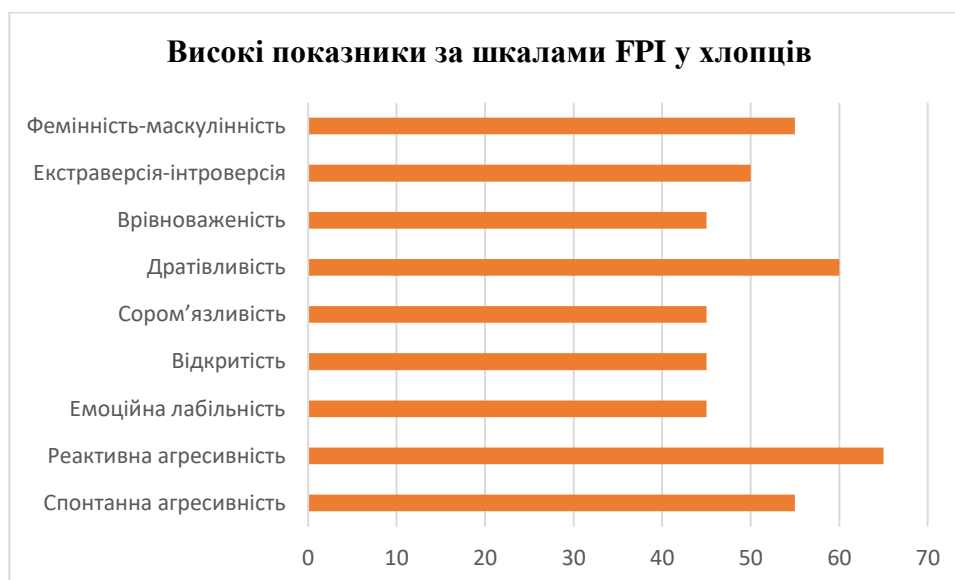

Рис.2.9. Показники за методикою FPI у хлопців

Отже, результати нашого аналізу вказують на те, що серед студентів, які навчаються в умовах воєнного стану, найвищий рівень виявлено на шкалі "Реактивна агресивність". Це свідчить про їхню схильність до конфліктів, високий рівень психопатизації та прагнення до домінування в оточенні. Зокрема, ці особи проявляють агресивне ставлення до навколишнього середовища з метою встановлення контролю.

Важливо відзначити, що у хлопців виявлено вищі показники дратівливості, що свідчить про їхню більшу емоційну нестійкість та конфліктність. Як у дівчат, так і у хлопців виявлено високий рівень емоційної лабільності, але вона є більш вираженою у дівчат. Це означає, що обидві групи студентів, особливо в умовах воєнного стресу, схильні до коливань настрою та афективних реакцій.

Дівчата проявляють більшу скованість, виявляють невпевненість у собі та обережність у встановленні контактів, ніж хлопці. У той же час, переважають екстравертовані особистості обох статей та ті, які відзначаються маскуліним

типом психічної активності. Це свідчить про тенденцію до відкритого спілкування та адаптацію до традиційно чоловічих ролей в умовах воєнного конфлікту. Провівши аналіз даних за методикою мотиваційної структури особистості, ми встановили середні показники для різних аспектів мотивації:

- Життєзабезпечення – 8,6 балів,
- Комфорт – 6,9 балів,
- Соціальний статус – 7,1 бал,
- Спілкування – 8,6 балів,
- Загальна активність – 7,5 бал,
- Творча активність – 6,3 бали,
- Соціальна корисність – 5,9 балів.

Отже, шкала спілкування показала найвищий результат (8,6 бал.), за яким слідує життєзабезпечення (8,6 бал.), загальна активність (7,5 бал.), соціальний статус (7,1 бал.), комфорт (6,9 бал.), творча активність (6,3 бали), і найменший показник – соціальна корисність (5,9 бал.) (рис.2.10).

Рис.2.10. Порівняння шкал мотиваційної структури особистості.

Після аналізу показників шкал мотиваційної структури особистості студентів, які здобувають вищу освіту в умовах воєнного стану, ми виявили цікаві тенденції. Серед студенток дівчат високі рівні життєзабезпечення, комфорту та спілкування свідчать про їхню виражену потребу в стабільності, зручностях та соціальному взаємодії. Це може бути результатом необхідності забезпечення основних потреб і прагненням зберегти психологічний комфорт в умовах нестабільності.

Однак низькі показники творчої активності та соціальної корисності можуть вказувати на те, що ці студентки можуть відчувати певний рівень внутрішньої нестійкості та меншу впевненість у власних можливостях в умовах конфлікту (рис 2.11).

Рис.2.11. Порівняння шкал мотиваційної структури особистості у дівчат студенток

Серед студентів-хлопців виявлені високі рівні соціального статусу та спілкування, що свідчить про їхню зосередженість на соціальних відносинах та здатність до ефективного взаємодії. Однак, аналогічно до жіночої групи, низькі показники творчої активності та соціальної корисності можуть вказувати на виклики, з якими стикаються ці студенти в умовах конфлікту (рис.12).

Рис.2.12. Порівняння шкал мотиваційної структури особистості у хлопців- студентів

Це дослідження підкреслює, що вплив воєнного стану на студентську молодь може проявлятися не лише на рівні виживання та комфорту, але й суттєво впливати на їхню емоційну стійкість, мотивацію до творчої та соціальної активності.

2.3. Опис та інтерпретація кореляційного аналізу

Для конкретизації впливу певних особистісних чинників ми використали кореляційний аналіз даних, що дозволяє виявити значущі взаємозв'язки. Такі взаємозв'язки можуть приймати наступні напрямки:

- пряма або додатна прямолінійна кореляція, що вказує на те, що зі зростанням значення одного показника спостерігається зростання іншого, або, навпаки, зменшення одного показника супроводжується зменшенням іншого;
- обернена або від'ємна кореляція, де зростання одного показника пов'язане зі зменшенням іншого, і навпаки, зменшення одного показника супроводжується зростанням іншого.

Отже, після розрахунку коефіцієнта Пірсона (r) були виявлені наступні кореляційні зв'язки. Прямі кореляції були виявлені між:

- Мотивація досягнення успіху та маскуліність (кореляція $r=0,2140$, значущість $p=0,01$) – при підвищенні рівня мотивації до досягнення успіху відбувається зростання маскуліних рис. Іншими словами, особи, які виявляють високий інтерес до досягнення успіху, проявляють більше сміливості, рішучості та нахиленості до самоствердження. При цьому вони характеризуються практичним мисленням та реалізмом, хоча може бути відсутній елемент оригінальності в їхній поведінці.
- Мотивація досягнення успіху та екстравертованість (кореляція $r=0,2957$, значущість $p=0,01$) – зі збільшенням рівня мотивації до досягнення успіху відзначається підвищення екстравертованих рис. Тобто особи, що виявляють великий інтерес до досягнення успіху, проявляють більше активності, впевненості, комунікабельності та честолюбства. При цьому вони прагнуть до визнання і лідерства, виявляють соціальну гнучкість та можуть використовувати інших для досягнення своїх цілей.
- Мотивація досягнення успіху та відкритість (кореляція $r=0,2643$, значущість $p=0,01$) – із збільшенням рівня мотивації до досягнення успіху відбувається підвищення рівня відкритості. З іншого боку, особи, які виявляють великий інтерес до досягнення успіху, проявляють відсутність внутрішньої напруги, задоволення власними успіхами та готовність дотримуватись соціальних норм і вимог.

Ці взаємозв'язки виявлені серед дівчат і хлопців, які здобувають вищу освіту в умовах воєнного стану, що може впливати на їхню мотивацію та особистісний розвиток в даному непередбачуваному контексті.

Рис.2.13. Кореляційна плеяда «Мотивація до успіху»

Зворотні кореляційні взаємозв'язки визначно за наступними шкалами:

Рис.2.13. Кореляційна плеяда «Мотивація до уникнення невдачі»

1. ****Мотивація на уникнення невдач і депресивність (кореляція $r=-0,2990$, значущість $p=0,01$):**** За нашими дослідженнями ми виявили, що студенти, які виявляють вищий рівень мотивації на уникнення невдачі, виявляють менш виражені симптоми депресивності. Це може вказувати на те, що такі особи демонструють вищий рівень оптимізму та роблять акцент на власних силах та можливостях, що сприяє зниженню відчуття пригнічення та тривоги.

2. ****Мотивація на уникнення невдач і реактивна агресивність (кореляція $r=-0,2604$, значущість $p=0,01$):**** На основі наших результатів можна зазначити, що студенти, які мають вищий рівень мотивації на уникнення невдачі, демонструють менше проявів реактивної агресивності. Це свідчить про те, що такі особи виявляють більший самоконтроль та витримку в стресових ситуаціях, уникнення конфліктів та агресивних реакцій, сприяючи позитивному психологічному стану.

Висновки до Розділу II

Отже, за результатами нашого емпіричного дослідження важливо відзначити, що студенти, які навчаються в умовах воєнного стану, із високою мотивацією до досягнення успіху виявили себе більш сміливими, рішучими та прагнучими до лідерства особами. Їхні практичні інтереси, раціональні думки та готовність до ризику можуть визначати їх впевненість у власних силах.

Особи з високою мотивацією до досягнення успіху, здебільшого, виявляють активність в спілкуванні та демонструють гнучкість у соціальних ситуаціях. Їхні прагнення до визнання та лідерства сприяють їхній соціальній адаптації, а високий рівень мотивації до досягнення успіху може служити певним каталізатором для їхнього особистісного розвитку.

З іншого боку, студенти із високим рівнем мотивації до уникнення невдачі виявляють більш виражену самозахисну поведінку. Їхній страх перед невдачами та виражена схильність до уникнення ризикованих ситуацій може впливати на їхні вибори та стратегії у житті. Такі особи, можливо, уникають ситуацій, які можуть призвести до конфліктів або створити несприятливі умови для досягнення поставлених цілей.

Загальний аналіз свідчить, що в контексті воєнного стану важливо враховувати не лише психологічні, а й соціальні аспекти адаптації студентів. Вплив мотивації на їхню поведінку та взаємодію може визначати їхню роль у спільноті та готовність до подолання труднощів, що випливають із воєнного стану.

Окрім того, розглянемо статеві різниці в контексті вивченого питання. Дівчата-студентки, які навчаються в умовах воєнного стану, із високою мотивацією до досягнення успіху, демонструють виражені риси, які можуть визначати їхню особистість. Вони часто проявляють гнучкість у соціальних взаємодіях, володіють сильно вираженою комунікабельністю та схильні до

лідерства. Їхня сміливість та впевненість у власних силах можуть слугувати мотивацією для активної участі у різних сферах життя.

Навпаки, дівчата-студентки із високим рівнем мотивації до уникнення невдачі, можуть виявляти обережність та ухильність від ризикованих ситуацій. Страх перед можливими негативними результатами може сприяти уникненню конфліктів та створенню безпечного соціального оточення. Такі особи можуть бути більш обережними у встановленні міжособистісних відносин та уникати ситуацій, які можуть порушити їхню емоційну стабільність.

Щодо хлопців-студентів в умовах воєнного стану, можна спостерігати велику різноманітність у виявленні мотивації. Ті, хто виявляє високий рівень мотивації до досягнення успіху, можуть володіти вираженою рішучістю та схильністю до лідерства. Їхня активність та прагнення до визнання можуть забезпечити їм вагомую роль у соціальному спілкуванні.

З іншого боку, хлопці-студенти із високим рівнем мотивації до уникнення невдачі можуть виявляти особливості у своїй поведінці та взаємодії. Схильність до уникнення ризиків може призводити до обережності та ухильності від конфліктів. Такі особи можуть виявляти бажання уникати ситуацій, які можуть призвести до негативних результатів.

Ці статеві особливості та відмінності у виявленні мотивації можуть бути важливим аспектом для розуміння психосоціальної адаптації студентів в умовах воєнного стану.

ВИСНОВКИ

На основі результатів теоретичного аналізу можна визначити мотивацію як комплекс мотивів та їх взаємодію, пов'язану з потребами особи та виявляючуся в ситуаціях необхідності чи недоліків. Мотивація є системою чинників, що визначають поведінку особистості, включаючи її потреби, мотиви, прагнення, цілі та наміри. Вона також є процесом, що стимулює та підтримує активність у поведінці людини на психологічному рівні, враховуючи різноманітні психологічні фактори, які визначають спрямованість та інтенсивність її активності.

Науковці зазначають, що основою мотиваційної сфери особистості є потреби, які виступають рушійною силою для розвитку та активності особи. Ці потреби виникають внаслідок біосоціального існування та пов'язані з нестачею в повсякденному житті, що породжує активність, спрямовану на їх вирішення.

Існують дві форми мотивації: зовнішня та внутрішня. Зовнішня мотивація представляє собою інструмент досягнення мети, тоді як внутрішня мотивація базується на розумінні суті та внутрішніх переконаннях. Вона виникає, коли дії, ідеї, цілі чи завдання сприймаються як цінні та важливі.

Дослідження мотиваційної сфери серед осіб, які навчаються в умовах воєнного стану, показало, що серед них переважають ті, хто має низький рівень мотивації до досягнення успіху.

Порівняльний аналіз рівнів мотивації між хлопцями та дівчатами ми виявив, що серед хлопців, які навчаються в умовах воєнного стану, більшість має низький рівень мотивації до досягнення успіху, у той час як серед дівчат цей показник є нижчим. В обох групах переважають особи з низьким рівнем мотивації до досягнення успіху, а в хлопців надто високий рівень мотивації до досягнення успіху виявлено відсутнім.

Отже, хлопці, які навчаються в умовах воєнного стану, виявляють більшу схильність до відмови від досягнення успіху та менше готовності вкладати

зусилля в свої дії, ухиляються від активної життєвої позиції. Проте, незважаючи на це, вони ризиковані та виявляють більшу рішучість у своїх діях, оскільки невдачі не пригнічують їх.

Серед осіб, які навчаються в умовах воєнного стану, переважають ті, хто володіє високим рівнем мотивації уникнення невдач. Іншими словами, особи з високим ступенем самозахисту, які боїться невдач, частіше потрапляють у неприємні ситуації, порівняно з тими, у кого мотивація досягнення успіху є високою.

Особи зі страхом невдач, а саме високим рівнем самозахисту, виявляють відданість екстремально низькому або високому ризику, де можлива невдача не загрожує їхньому майбутньому успіху.

Отже, в результаті нашого дослідження можна зробити висновок, що серед хлопців і дівчат, які навчаються в умовах воєнного стану, найвищий показник спостерігається на шкалі "Реактивна агресивність". Це свідчить про те, що такі особи конфліктні, мають високий рівень психопатизації, проявляють агресивність у відносинах і тенденцію до домінування. Зазначено, що вони емоційно нестійкі та шукають афективну реакцію, щоб уникнути напруження у конфліктах.

Серед хлопців, які навчаються в умовах воєнного стану, вищі показники дратівливості, тобто вони є більш емоційно нестійкими, конфліктними, і виявляють афективні реакції. Обидві групи демонструють високі рівні емоційної лабільності, проте в дівчат ця лабільність вища. Зазначено, що дівчата є більш замкнені, менш впевнені в собі, частіше проявляють обережність у встановленні контактів, ніж хлопці. Серед вивчених осіб переважають екстравертовані особистості обох статей.

Для дівчат найважливішими є показники, такі як життєзабезпечення, комфорт та спілкування, а найменш важливими - творча активність і соціальна

корисність. У хлопців найважливішими є соціальний статус і спілкування, а найменше значення мають творча активність і соціальна корисність.

На підставі проведеного кореляційного аналізу було виявлено, що існують прямі або зворотні зв'язки між різними аспектами мотивації та особистісними характеристиками.

За результатами кореляційного аналізу встановлено, що мотивація до досягнення успіху корелює прямо з маскулінністю, екстраверсією та відкритістю. Особи з високим рівнем мотивації досягнення успіху виявляють більше маскулінних рис, таких як сміливість, наполегливість, прагнення до самоствердження та ризику. Крім того, існує пряма залежність між мотивацією досягнення успіху і екстравертованістю, що означає, що такі особи є більш активними, впевненими в собі та схильними до лідерства.

Навпаки, мотивація уникнення невдачі має зворотні зв'язки з депресивністю та реактивною агресивністю. Особи, які виявляють високий інтерес до уникнення невдачі, демонструють менше ознак депресивного синдрому і реактивної агресивності. Вони орієнтовані на досягнення мети, використовуючи свої сили на настійливий та простий спосіб, і досягають своїх цілей без прояву агресії.

Отже, проведений аналіз відкрив важливі взаємозв'язки між мотивацією та особистісними рисами, що допомагає краще розуміти психологічні особливості осіб з різними типами мотивації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Биков В. Технологія розробки дистанційного курсу : Навчальний посібник. Київ, 2008. URL: https://vspu.edu.ua/content/specialized_academic_council/doc/2019/Falshivsk_Yu/dis.pdf
2. Бондар Л. В., Литвинчук Н. Б. Мотивація навчальної діяльності студентів як провідний чинник підготовки майбутніх фахівців. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Психологія». Острог: Вид-во НаУОА, червень 2020. NN№ 11. С. 6
3. Бондарчук О. Модель особистісного розвитку студентської молоді. Вісник Чернігівського державного педагогічного університету. 2009.
4. Бочаріна Н.О., Кучер Ю.В. .Особливості навчальної мотивації сучасних студентів. *Наукові перспективи*. №10(28) 2002. С.345-355.
5. Бугрименко А. Г. Внутрішня і зовнішня навчальна мотивація у студентів педагогічного ВНЗ. *Психологічна наука і освіта*. 2006. № 4. С. 28.
6. Гордієнко В. І. Розвиток особистості в процесі професіоналізації: професіогенез особистості. *Психологія праці та професійної підготовки особистості*: Навч. посіб. / За ред. П. С. Перепелиці, В. В. Рибалки. Хмельницький : ТУП, 2001. С. 48-67.
7. Дзюбко Л., Грищенко Л. Діагностика навчальної мотивації: Збірник методик. Київ::Шк. Світ, 2011. 58 с.
8. Дубовицька Т.Д. Діагностика рівня професійної спрямованості студентів. *Психологічна наука і освіта*. 2004. № 2. С. 82-86с
9. Заброцький М. М. Педагогічна психологія К., 2000. 356 с.
10. Занюк С. С. Мотиваційний тренінг. Формування мотивації навчальної діяльності у студентів та старшокласників. *Практична психологія та соціальна робота*. 2002. № 8. С. 31-42.
11. Занюк С. С. Психологія мотивації : Навчальний посібник К. : Вид. «Либідь», 2002. – 304 с.

- 12.Іжко Є.С. Метод проектів як один із засобів оптимізації автономного навчання. *Вісник Дніпропетр. ун-ту ім. Альфреда Нобеля* : Серія: Педагогіка і психологія. Педагогічні науки. Дніпропетровськ, 2014. Вип. 2(8). С. 92–98.
- 13.Канюк С. С. Психологія мотивації : навчальний посібник. Київ : Либідь, 2002. С. 238–248.
- 14.Карташова Л., Гуржій А., Зайчук В. Цифровий близнюк закладу освіти як потреба в організації дистанційного навчання: інноваційні рішення. *Матеріали науково-практичної конференції*. Житомир, 2020. С.67-69.
- 15.Квятковська А.О., Андросович К.А., Ковальова О.В., Прокоф'єва О.О. Особливості навчальної мотивації студентів передвищих фахових та вищих навчальних закладів в умовах сучасних військових конфліктів. *Інформаційно-комунікаційні технології в освіті*. Випуск 49. Том 1. 2022. С.178-182.
- 16.Керекеш О.В., Осадчий М. Л., мотивація до навчальної діяльності студентів у вищому навчальному закладі. *Збірник наукових праць Одеського національного економічного університету*. №11-12 (288-289), 2021. С.126-131.
- 17.Климчук В., Горбунова В. Внутрішня мотивація учбової діяльності молоді: теорія, методика, програма розвитку : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014.
- 18.Климчук В.О. Психологічні детермінанти розвитку внутрішньої мотивації студентів у навчальній діяльності : автореф. дис. канд. психол. наук : 19.00.07. Київ, 2004. 20 с.
- 19.Корень Т.О. Професійний розвиток особистості: категоріальне визначення. *Актуальні проблеми психології: Психологія освітнього простору*. Зб. Наукових праць Інститут психології ім. Г.С.Костюка АПН України; [Під ред. С.Д.Максименка]. Т.7: Екологічна психологія. Вип.17: Миколаїв: ТОВ «Фірма «Ілон», 2008.-С.86-89

20. Кочарян О.С., Фролова Є.В., Павленко В.М. Структура мотивації навчальної діяльності студентів. Навчальний посібник. Харків «ХЛП». 2011. 216 с.
21. Колчигіна А.В. Специфіка навчальної мотивації студентів. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки»*. Херсон, 2018. NN№ 1 (2). С. 46–50.
22. Макаревич О. Мотивація як підґрунтя дій особистості. *Соціальна психологія*. 2006. № 2 (16). С. 134–141.
23. Малінка О. О. Психологічні проблеми мотивації навчально-професійної діяльності студентів у сучасних умовах. URL: : www.psyh.kiev.ua.
24. Михайличенко В. Роль мотивації навчально-пізнавальної діяльності у формуванні професійної спрямованості студентів. *Збірник наукових праць : Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. Запоріжжя, 2011. Вип. 17 (70). С.45-49.
25. Олійник В. В, Кальчук О. С. Особливості формування професійної мотивації майбутніх практичних психологів. *Вісник Одеського національного університету. Серія: Психологічна*. Одеса: «Астропринт», 2013. Том 18. Випуск 23. С. 211-219
26. Пінська О. Професійна мотивація як засіб підвищення ефективності навчальної діяльності студентів. *Проблеми трудової і професійної підготовки*. 2009. С.49-53.
27. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи. Навчальний посібник для магістрантів і аспірантів. Київ: ТОВ «Філстудія», 2006. 156с.
28. Помиткіна Л. В. Психологія прийняття особистістю стратегічних 47 життєвих рішень: монографія. Кафедра, 2013. 381 с.
29. Савиченко О.М. Мотивація досягнення успіху як чинник розвитку обдарованості. *Соціально-психологічні детермінанти особистісного*

становлення сучасної молоді. Матеріали Всеукраїнської науковопрактичної конференції. Київ-Луганськ, 2003. С. 235- 240.

30. Староста В., Попадич О. Мотивація навчання студентів-першокурсників. *Ukrainian Journal of Educational Studies and Information Technology*. 2019. С.15-20.
31. Структура мотивації навчальної діяльності студентів : навч. посіб. / О. С. Кочарян, Є. В. Фролова, В. М. Павленко. Х. : Нац. аерокосм. унітм. М. Є. Жуковського «Харк. авіац. ін.-т, 2011. 40 с.
32. Тимошенко В. М. Психологічні особливості формування мотивації досягнення майбутніх учителів (на матеріалі вивчення іноземної мови): Автореф. дис. канд. психол. наук: 19.00.07. Київ, 2001. 21 с.
33. Чаусова Т.В. Особливості формування мотиваційної сфери навчання підлітків. *Вісник післядипломної освіти*. Серія«Соціальні та поведінкові науки», 2018. №6 (35). С. 121–134.